

Opinnäytetyö (YAMK)
Sosiaali-alan koulutusohjelma
2015

Kaisa Rantala

LAPSET INNOVAATTOREINA

–lasten kuulemista edistävän koulutuksen
kehittäminen seurakuntien kasvatuksen
ammattilaisille

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (YAMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma

Huhtikuu 2015 | 74+21

Kari Salonen

Kaisa Rantala

LAPSET INNOVAATTOREINA

– lasten kuulemista edistävän koulutuksen kehittäminen seurakuntien kasvatuksen ammattilaisille

Tässä opinnäytetyössä kuvataan kasvatuksen ammattilaisille suunnatun YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisen lasten kuulemista edistävän koulutuksen suunnittelun käynnistämisen prosessi. Hankkeen päätoimija on PTK – poikien ja tyttöjen keskus ry ja yhteistyötahona toimii Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry. Laajemmin hankkeen hyöty kytkeytyy ihmisoikeuskasvatukseen edistämiseen, YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisen toimintakulttuurin konkretisoimiseen sekä lapsivaikutusten arvioinnin käytännön toteuttamiseen evankelis-luterilaisessa kirkossa ja koko suomalaisessa yhteiskunnassa.

Hankkeen kehittämistehtävänä lasten luovuustoimintaa ja innovointia pilotoitiin 10-vuotiaiden alakoulujen oppilaiden kanssa koulutukseen liittyvän tiedon ja käytännön kokemuksen keräämistä varten. Pilotoinnissa lasten kanssa toteutettavasta toiminnasta muodostui kokonaisuus, jossa yhdisteltiin erilaisten luovuusprosessien osia. Toiminta muodostui ryhmäytymisestä, käsiteltävien asioiden sisäistämisestä ja innovointiharjoitteiden toteuttamisesta. Pilotoinneissa toteutettu toiminta toi esiin lasten ja aikuisten välisen dialogisen vuorovaikutussuhteen ja yhteistoiminnan merkityksen lasten luovuustoimintaa toteuttaessa. Pilotoinneissa korostui lasten vahva osallistuminen sekä jokaisen lapsen oman identiteetin rakentuminen ja kehittäminen. Laajemmalti pilottitoiminta kontekstoitui yhteisön sosiaalisen rakenteen vahvistamiseen. Kehittämishankkeessa aineiston keruumenetelmänä hyödynnettiin kvalitatiivisia menetelmiä kuten havainnointia ja haastattelua.

Kasvatuksen ammattilaisille suunnatun koulutuksen pohjaksi ideoitiin mallia, jossa yhdistämällä käytäntöä ja teoriaa osallistujia saa välittömän kokemuksen innovoinnin toimivuudesta ajatusten ja toiminnan kehittäjänä. Koulutusmallissa painottuu dialogisuuden ja havainnoin merkitys lasten ja aikuisten vuorovaikutussuhteen vahvistamisessa.

ASIASANAT:

Ihmisoikeuskasvatus, lapsivaikutusten arviointi, kokemusasiantuntijuus, innovatiivisuus, luovuus, dialogisuus, havainnointi.

MASTER'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Master's Degree of Programme of Social services

April 2015| 74+21

Kari Salonen

Kaisa Rantala

CHILDREN AS INNOVATORS

- developing a "Consultation of Children" training model for church education professionals

This thesis describes the starting process of a training model aimed at education professionals for consultation of children according to the United Nations Convention on the Rights of the Child. Lead partner of the project is PTK - the Christian Association for Boys and Girls in Finland and the project is done in co-operation with the Mannerheim League for Child Welfare. More broadly, the benefits of the project are linked to the promotion of human rights education, concretization of the operation culture based on the UN Convention on the Rights of the Child as well as establishing practical implementation for the child impact assessment in the Evangelical Lutheran Church of Finland and in Finnish society.

Children's creativity and innovation was tested with 10-year old primary school students as a developmental task of the project to collect practical experience and information about the training. During the pilot project the activities carried out with the students formed an entity that consolidated the various parts of the creativity process. The activities consisted of group forming, comprehension of topics and implementation of the innovation activities. The activities carried out during the pilot project disclosed the dialogic interaction between the children and adults, and the importance of cooperation when implementing the creative activity. Strong participation of the children as well as the creation and development of identity in each child was highlighted in the pilot project. In the broader spectrum the pilot project affiliates with strengthening the social structure of the community. Observation and interviews were used as the qualitative data collection methods in the development project.

As a base for the training aimed at education professionals, a model was created which by combining theory and practice, gives the participant an immediate experience of the functioning of innovation as a developer for thoughts and action. The training model emphasizes the importance of dialog and observation when strengthening the interaction between children and adults.

KEYWORDS:

Human rights education, child impact analysis, experience expertise, innovation, innovativeness, creativity, dialogues, observation.

SISÄLTÖ

KÄYTETYT LYHENTEET	7
1 JOHDANTO	8
2 KEHITTÄMISHANKKEEN MÄÄRITTELY JA TAUSTA	10
2.1 Kehittämistehtävän tavoite ja hyöty	10
2.2 Toimintaympäristö	11
2.3 Yhteistyökumppani	12
3 LASTEN IHMISOIKEUSKASVATUS KIRKOSSA	13
3.1 Lasten ihmisoikeuskasvatuksen yleisiä tavoitteita	13
3.2 Kirkon toteuttaman ihmisoikeuskasvatuksen lähtökohdat	14
3.3 Kirkon ihmisoikeuskasvatuksen sisältö	15
4 LAPSIVAIKUTUSTEN ARVIOINTI	17
4.1 Lapsivaikutusten arviointi menetelmänä	17
4.2 Lapsivaikutusten arvioinnin lainsäädännöllinen tausta	18
4.3 Lapsivaikutusten arvioinnin valmistelu evankelis-luterilaisessa kirkossa	19
4.4 Lasten mielipiteen huomioiminen lapsivaikutusten arvioinnissa	20
4.5 Kokemuksia ennakoarvioinnista	21
5 LASTEN KOKEMUSASIAINTUNTIJUUS PÄÄTÖKSENTEOSSA	23
5.1 Perusteena lapsen etu	23
5.2 Lasten kuuleminen ja mielipiteen huomioiminen käytännössä	24
5.3 Aikuisen ja lapsen dialogisuus kuulemisen toteuttamisessa	25
6 INNOVOINTI JA LUOVUUSTYÖSKENTELEY	30
6.1 Innovoinnin määritelmä ja tavoite	30
6.2 Lasten luovuustyöskentelyn pedagogiset lähtökohdat	31
6.3 Luovuusprosessi innovoinnissa	32
6.4 Kymmenenvuotiaat lapset luovuustyöskentelyssä	33

6.5 Aikuisen rooli lasten luovuustyöskentelyissä	34
7 KEHITTÄMISHANKKEEN KUVAUS	36
7.1 Kehittämishanke prosessina	36
7.2 Metodiset perusteet	38
7.3 Hankkeen suunnittelu	40
7.4 Hankkeen toteutus	45
7.5 Hankkeesta syntynyt koulutuksen alustava runko	56
7.6 Hankkeen arviointia	59
7.7 Hankkeen levittäminen	61
8 LASTEN PILOTOINTIEN TULOKSET	63
9 YHTEENVETO JA POHDINTA	65
LÄHTEET	70

LIITTEET

- Liite 1. Pilotointilupa
- Liite 2. Pilotoinnissa käytetyt harjoitteet
- Liite 3. Pilotoinnin havainnointi –lomake
- Liite 4. Lapset innovaattoreina –hankehakemus Opetus- ja kulttuuriministeriölle
- Liite 5. Lapset innovaattoreina lasten toiminnan sisällön pääteemat
- Liite 6. Lapset innovaattoreina –koulutusrunko aikuisille
- Liite 7. Kirje lapsiasiahenkilölle
- Liite 8. Hankkeen arviointi kysymykset PTK:ssa
- Liite 9. Kirkon kasvatuksen päivillä esitetyt diat
- Liite 10. Lapset innovaattoreina -koulutusmainos

KUVAT

- Kuva 1. Lapset toteuttamassa Paperitorni –harjoitetta. 47
- Kuva 2. Lasten piirtämä kuva Isommat lapset pienten tukena –verkostosta. 52

KUVIOT

Kuvio 1. Lavan toteuttaminen (mukaillen Paton & Munro 2006, 12).	17
Kuvio 2. Dialogin ydintasot Isaacsin (2003) mukaan.	27
Kuvio 3. Rehnin (2012) mukainen radikaali ajattelu.	33
Kuvio 4. Kehittämishankkeen prosessikuvaus Toikko ja Rantasen (2009, 64) lineaarista mallia mukaillen.	37
Kuvio 5. Ehdotus aikuisille suunnatun koulutuksen pohjaksi.	57
Kuvio 6. Lasten toiminta Lapset innovaattoreina hankkeessa.	58

KÄYTETYT LYHENTEET

PTK	PTK – poikien ja tyttöjen keskus ry
MLL	Mannerheimin lastensuojeluliitto ry
YK	Yhdistyneet Kansakunnat
i.a	Ilman aikaa
ev.lut.	Evankelis-luterilainen
Lava	Lapsivaikutusten arviointi

1 JOHDANTO

Lasten kuuleminen ja mielipiteen huomioiminen ovat keskeisessä roolissa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa. Vain lapsia aidosti kuulemalla voidaan rakentaa suomalaista lapsiystävällistä yhteiskuntaa, jossa osallisuus ja tasa-arvo toteutuvat. Siksi yhteiskunnassamme on tarve lapsen ilmaisutapoja monipuolisesti hyödyntäville uusille mielipiteen ilmaisun kanaville ja menetelmille, jotka tukevat lasten mahdollisuutta vaikuttaa. Lasten kuuleminen ja mielipiteen huomioiminen antavat aikuiselle myös mahdollisuuden perehtyä lapselle ominaiseen ilmaisuun ja tapaan toimia. Ne luovat aikuiselle mahdollisuuden myös arvostaa lasten omaa tärkeysjärjestystä.

Suomessa on jo aktiivisesti kehitetty lasten ja nuorten osallistumisen muotoja, äänen vahvistamista ja vuorovaikutusta erilaisissa kuulemiseen tarkoitetuissa rakenteissa. Muun muassa evankelis-luterilainen kirkko teki merkittävän päätöksen päättäessään vuoden 2015 alusta toteuttaa lapsivaikutusten arviointia, jossa keskeisessä roolissa on lasten ja nuorten kokemusasiantuntijuuden esiintuominen. Kuitenkin aikuisten kiireinen elämäntapa ja vuorovaikutustaitojen puutteellisuus ovat Suomessa liian usein esteitä lasten mielipiteiden esiintuomisessa. Myös perinteiset demokratian ja vaikuttamisen keinot ovat meillä liian monta kertaa rakennettu aikuisille ominaisten toimintatapojen varaan.

Tämä opinnäytetyö on työelämälähtöinen kehittämishanke, joka on toteutettu PTK – poikien ja tyttöjen keskus ry:ssä vuosien 2013 – 2015 välisenä aikana. Kehittämishankkeen keskeinen tavoite on käynnistää prosessi, jossa ideoidaan kasvatuksen ammattilaisille suunnattua lasten kuulemisen edistämiseen liittyvää koulutusta. Myöhemmin valmistuvassa koulutuksessa kasvatuksen ammattilaiset saavat itselleen käyttöön mallin, jossa lapset itse innovoivat heidän kuulemisen muotojaan. Kehittämishankkeessa on etsitty vastauksia kysymyksiin, jotka ovat olennaisia koulutuksen luomisessa. Laaja-alainen tavoite Lapset innovaattoreina -toiminnalla on, että jonain päivänä lapset itse myös kaikkialla Suomessa kehittävät niitä muotoja, jolla heitä eri tilanteissa kuullaan.

Kehittämishankkeessa on toimittu yhteistyössä Mannerheimin lastensuojeluliiton ja kahden ala-koulun kanssa, jotta lasten luovusprosessia on voitu konkreettisesti pilotoida. Kehittämistyö kytkeytyy erityisesti evankelis-luterilaisen kirkon lapsivaikutusten arvioinnin käytännön toteuttamisen edistämiseen.

Kehittämishankkeen raportin alussa kuvataan kehittämishankkeen tavoitteita, hyötyä, toimintaympäristöä ja yhteistyötoimijaa. Kolmannessa luvussa kerrotaan lasten ihmisoikeuskasvatuksesta ja erityisesti evankelis-luterilaisen kirkon toteuttaman ihmisoikeuskasvatuksen lähtökohdista ja sisällöstä. Luku neljä käsittelee lapsivaikutusten arviointia, kyseisen prosessin etenemistä seurakunnissa ja lasten mielipiteen huomioimisen asemaa ennakoarvioinnissa. Viides luku käsittelee lasten kokemusasiantuntijuutta erityisesti päätöksenteossa. Kuudennessa luvussa kuvataan lasten innovointia ja siihen liittyvää luovusprosessia. Kehittämishankkeen vaiheet; perusteluista suunnitteluun ja itse toiminnan kautta arviointiin ja levitykseen on kuvattu luvussa seitsemän. Luvussa kahdeksan kuvataan pilotoinnin tuloksia.

Viimeisessä luvussa tulen toteamaan, että Lapset innovaattoreina - kehittämishankkeen kivijalan muodosti vahva YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta kumpuava lapsen edun ajattelu. Lapset innovaattoreina tulee jatkossa antamaan kirkon kasvatuksen ammattilaisille hyvin konkreettisen työvälineen toteuttaa lasten mielipiteen esiin tuomista. Lapset innovaattoreina nostaa lasten kokemusasiantuntijuuden ikään kuin uudelle tasolle. Yhtäältä kyseessä on lasten mahdollisuudesta ilmaista omia mielipiteitään ja tulla kuulluksi. Toisaalta lapset tulevat keskiöön uudella ja merkittävällä tavalla niiden mallien luomisessa, joita aikuisten tulisi käyttää lasten ja aikuisten vuorovaikutus- ja yhteistyössä.

2 KEHITTÄMISHANKKEEN MÄÄRITTELY JA TAUSTA

2.1 Kehittämistehtävän tavoite ja hyöty

Lapset innovaattoreina työelämälähtöisen kehittämishankkeen tavoitteena on lähteä kehittämään kasvatuksen ammattilaisille suunnattua koulutusta lasten oman luovuuden hyödyntämisessä lasten kuulemisen tapojen luomiseen. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (1989) artikla 12:ssa lasten kuulemisen velvoitavuudesta sanotaan: *”Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa.”*

Hankkeen kehittämistehtävänä lasten luovuusprosessia ja innovointia pilotoidaan 10–vuotiaiden alakoulujen oppilaiden kanssa. Pilotoinneista kerätään koulutukseen suunnitteluun liittyvää tietoa ja käytännön kokemusta. Pilotointien pohjalta synnytetään myös hankehakemus Opetus- ja kulttuuriministeriön (2012) Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman 2012-2015 toteuttamiseksi ja Lapset innovaattoreina –toiminnan rahoittamiseksi jatkossa. Toteutuessaan hanke tulee erityisesti nostamaan kehittämisohjelman (2012, 6) hengen mukaisesti lapset ja nuoret keskiöön myös kuulemisen tapojen innovatiivisina tuottajina, ei vain kuultuina ja osallisina.

Lapset innovaattoreina –kehittämishankkeen avulla on tavoitteena synnyttää PTK – poikien ja tyttöjen keskus ry:lle (myöhemmin PTK uusi koulutus järjestön laajaan koulutustarjontaan. Lapset innovaattoreina –hanke antaa PTK:lle myös edellytyksiä verkostoitua muiden kansallisten ihmisoikeustoimijoiden kanssa. Laajemmin hankkeen hyöty kytkeytyykin ihmisoikeuskasvatukseen edistämiseen, YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisen toimintakulttuurin konkretisoimiseen sekä lapsivaikutusten arvioinnin käytännön toteuttamiseen koko suomalaisessa yhteiskunnassa.

2.2 Toimintaympäristö

Yksikkö, jossa Lapset innovaattoreina –kehittämishanke toteutetaan on PTK – poikien ja tyttöjen keskus ry. PTK sitoutuu arvopohjaltaan evankelis-luterilaisen kirkkoon ja tuottaa sen seurakunnille palveluita ja materiaalia. Järjestön erityisenä tavoitteena on kehittää seurakuntien kasvatuksen ammattilaisten osaamista lasten ja nuorten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäjinä. Lisäksi PTK pyrkii vahvistamaan ev.lut. seurakuntia osallisuuden yhteisönä, jossa tärkeää on laaja-alainen yhteistyö seurakuntalaisten, työntekijöiden ja luottamushenkilöiden kesken. (PTK – poikien ja tyttöjen keskus 2014.)

PTK:lla on jäseninä 286 evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntaa, 4 seurakuntayhtymää ja kuusi piirijärjestöä. Jäsenyhteisöjen säännöllisen toiminnan piirissä on 58 924 kouluikäistä lasta ja heidän kerhojensa nuorta ohjaajaa. PTK:ssa työskentelee tällä hetkellä 22 työntekijää, joista 7 toimii kouluttajina. (PTK – poikien ja tyttöjen keskus 2014.)

PTK:n toimintastrategioihin on vuodesta 2009 lähtien kuulunut lasten osallisuuden kehittäminen sekä laaja-alainen ihmisoikeuskasvatus ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen sisällön edistäminen evankelis-luterilaisessa kirkossa ja suomalaisessa yhteiskunnassa. Niitä on erityisesti toteutettu aiemmin Opetus – ja kulttuuriministeriön tukemissa vuonna 2009-2011 toteutetussa Tyttöjen ja poikien oikeudet kirkossa –hankkeessa sekä Suomen Unicefin vuonna 2013 organisoimassa Lapsen oikeudet toiminnallisesti –hankkeessa. (PTK- poikien ja tyttöjen keskus ry 2011, 2012a ja 2013b)

Konkreettisina esimerkkeinä PTK:n tähänastisista toimista lapsen oikeuksien sopimuksen jalkauttamiseksi voidaan mainita muun muassa lapsiasiahenkilöiden tehtävien luomista seurakuntiin. Lapsiasiahenkilöiden tehtävänä on seurata ja vahvistaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisen lapsen edun ja osallisuuden toteutumista seurakunnassa. Lisäksi PTK on ollut kehittämässä ja luomassa lapsivaikutusten arvioinnin mallia kirkolliseen päätöksentekoon. Kirkollisten viranomaisten onkin vuoden 2015 alusta päätöksensä valmistelussa arvioitava ja otettava huomioon päätösten vaikutukset lapsiin. PTK on myös

luonut lapsiasiahenkilöiden työhön muita erilaisia menetelmiä ja välineitä kuten lapsiystävällinen toimija –kriteeristön sekä asiantuntija-artikkeleista koostuvan Näyn ja kuulun - Lapsen etu ja osallisuus -kirjan. (PTK- poikien ja tyttöjen keskus ry 2011, 2012a ja 2013b)

2.3 Yhteistyökumppani

Kehittämistyön yhteistyötahoksi valittu Mannerheimin lastensuojeluliitto (myöhemmin MLL) on kansalaisjärjestö, jonka tehtävänä on edistää lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia. Mannerheimin lastensuojeluliitto on PTK:n kehittämishankkeelle tärkeä yhteistyötaho, jotta varmistetaan hankkeen sisällön leviäminen evankelis-luterilaisen kirkon lisäksi myös erilaisille yhteiskunnallisille toimijoille.

MLL:llä on yhteensä 91000 henkilöjäsentä ja 558 paikallisyhdistysjäsentä. Järjestö on uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton. Mannerheimin Lastensuojeluliitto on tehnyt työtä lasten osallisuuden ja mielipiteen huomioimiseksi jo vuosia. MLL:n (2014) strategiassa ”*Suunta 2024*” painotetaan kehittämistyötä, jossa keskitytään muun muassa lasten ja heidän perheidensä mahdollisuuksiin vaikuttaa, suunnitella, toimia sekä osallistua päätöksentekoon omaan elämäänsä ja elinympäristöään koskevissa asioissa. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a.)

3 LASTEN IHMISOIKEUSKASVATUS KIRKOSSA

3.1 Lasten ihmisoikeuskasvatuksen yleisiä tavoitteita

Lasten ihmisoikeuskasvatuksessa on kyse prosessista, jossa tavoitteena on laaja-alaisemman ihmisoikeuskulttuurin synnyttäminen. Prosessin toiminta pohjautuu usein kokemukseen omasta itsestä, suhteesta muihin ihmisiin ja osallisuuden kokemuksesta. Vain toimimalla itse ja olemalla osallisia lapset voivat paremmin ymmärtää mistä ihmisoikeuksissa on kyse ja miten voi kehittyä puolustamaan omia oikeuksiaan ja kantamaan niistä myös vastuuta. Lasten ihmisoikeuskasvatusprosessi pyrkii synnyttämään kunnioittavaa, tasa-arvoista ja vastuuntuntoista yhteiskuntaa. Ihmisoikeuskasvatuksen toivotaan olevan läsnä kaikissa kasvatuksellisissa prosesseissa. (Flowers ym. 2007; Ihmisoikeudet.net 2013.)

Paloniemi (2013) puhuu lasten ihmisoikeuskasvatuksen yhteydessä termistä ”*vastuullinen vapaus*”. Hänen mukaansa ihmisoikeuskasvatuksessa tulisi korostaa ihmisten välistä toimintatapaa. Erityisesti tulisi keskittyä vuorovaikutussuhteisiin ja siihen, että yksilöt osaavat toimia niissä mahdollisimman hyvin. Ihmisoikeuskeskus (2014, 17) vahvistaa Paloniemen ajattelua. Sen mukaan ihmisoikeuskasvatuksessa on ensisijaisesti kyse jokaisen ihmisen ihmisarvosta ja ihmisarvon kunnioittamisen edellytyksistä.

Paloniemi (2013) myös väittää, että nyky-yhteiskunnassa esillä olevat lasten hyvinvoinnin epäkohdat johtuvat siitä, että ihmisoikeuskasvatuksessa tärkeät vapaus ja vastuu eivät suhteudu lasten kehitystasolle sopivalla tavalla. Esimerkkinä tästä ovat lasten levottomuus sekä epätasapaino-oireilu. Hänen mukaansa tässä on kyse siitä, etteivät aikuiset tunne riittävän hyvin lapsen oikeuksien sopimuksen sisältöä ja sen luomia ohjeita lasten arjessa. Ihmisoikeuskeskus (2014, 23) korostaakin, että muun muassa kasvatuksen ammattilaisten ihmisoikeuskasvatuksen osaamista on edelleen laaja-alaisesti kehitettävä. Kasva-

tuksen ammattilaisten taas onkin huolehdittava siitä, että erityisesti lasten vanhempien tietotaito lasten oikeuksien sisällöstä lisääntyy.

3.2 Kirkon toteuttaman ihmisoikeuskasvatuksen lähtökohdat

Evankelis-luterilaisen kirkon toteuttaman ihmisoikeuskasvatuksen lähtökohdat löytyvät monista Suomen valtionhallinnon asiakirjoista. Tällainen on muun muassa Ulkoasianministeriön (2013) laatima Suomen ulkoasiainhallinnon ihmisoikeusstrategia. Tämä strategia (2013, 14-19) korostaa erityisesti eri toimijoiden merkitystä ihmisoikeuskasvatuksen edistäjänä. Toinen kirkon ihmisoikeuskasvatustyön pohjaa tukeva asiakirja on Opetus- ja kulttuuriministeriön (2010) alaisuudessa syntynyt Kansallinen Lapsen oikeuksien viestintästrategia. Tähän strategiaan (2010, 19) kirjattiin myös aikaisempaa selkeämmin evankelis-luterilaisen kirkon rooli ja tehtävä valtakunnallisessa lapsen oikeuksien edistämisessä ja ihmisoikeuskasvatuksessa.

Näkyvin viime vuosina kirkon sisällä toteutettu ihmisoikeushanke on vuonna 2009 käynnistynyt kolmevuotinen Tyttöjen ja poikien oikeudet kirkossa –hanke. Hanke oli neljän seurakunnallisen palvelujärjestön ja kirkkohallituksen yhteistyössä toteuttama. Hanketta toteutettiin aktiivisessa yhteistyössä muiden yhteiskunnallisten lasten ja nuorten hyvinvointia edistävien toimijoiden kanssa. Hankkeen keskeisin tavoite oli YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen sisällön tunnetuksi tekeminen ja valtavirtaistaminen niin kirkon sisällä kuin muuallakin yhteiskunnassa. Erityisenä painoalueena hankkeessa oli lasten osallisuuden vahvistaminen. Hankkeen jälkeen havaittiin, että evankelis-luterilaisen kirkon ja sen toimintaa tukevien palvelun tuottajien oli myös aika selkeyttää omalla sarallaan tekemäänsä ihmisoikeuskasvatusta. (Tyttöjen ja poikien oikeudet kirkossa 2011.)

Vuonna 2013 Lapsiasiavaltuutettu esitti aikaisempaan viestintästrategiaan nojaten eri toimijoiden kuten valtionhallinnon, evankelis-luterilaisen kirkon ja kansalaisjärjestöjen järjestöjen välisen yhteistyön selkeyttämistä ja edistämistä siten, että työ lapsen oikeuksien kansallisen viestinnän sekä ihmisoikeuskasvatuksen

ja ihmisoikeuskasvatuskoulutuksen parissa etenisi parhaalla mahdollisella tavalla. Lapsiasiavaltuutettu pyysi tätä tarkoitusta varten kaikkia Lapsen oikeuksien sopimukseen liittyvästä toiminnasta kiinnostuneita tahoja solmimaan yhteistyösopimuksen Lapsiasiainvaltuutetun toimiston kanssa. (Lapsiasiavaltuutettu 2013a.)

Keväällä 2013 evankelis-luterilaisen kirkon palvelujärjestöt laativat yhteistyössä kirkkohallituksen kanssa Lapsiasiavaltuutetun toivoman oman Ihmisoikeuskasvatus –suunnitelman Evankelis-luterilaisen kirkon kasvatuksen toimijoiden ihmisoikeuskasvatus -suunnitelma vuosille 2013-2014 ja solmivat lapsiasiavaltuutetun kanssa yhteistyösopimuksen ihmisoikeuskasvatuksen toteuttamisen kirkon piirissä. Suunnitelmaan liittyvät toimijat ovat Suomen Ev.-lut. Seurakuntien Lapsityön Keskus ry, Suomen Poikien ja Tyttöjen Keskus – PTK ry, Nuorten Keskus ry, Suomen Lähetysseura ry, Seurakuntaopisto ja Kirkon kasvatus ja perheasiat sekä Kyrkans central för det svenska arbetet. (PTK – poikien ja tyttöjen keskus 2013a.)

3.3 Kirkon ihmisoikeuskasvatuksen sisältö

Evankelis-luterilaisen kirkon kasvatuksen toimijoiden Ihmisoikeuskasvatussuunnitelman 2013-2014 keskeinen tavoite oli tehdä näkyväksi evankelisluterilaisen kirkon ja sen seurakuntien sekä koko kirkon piirin toimijoiden toteuttamaa ihmisoikeuskasvatusta. Suunnitelma toimi käytännön työn käsikirjana pitäen sisällään toteuttavien koulutusten, viestinnän ja tiedotuksen suuntaviivoja. Suunnitelmassa kaikki mukana olevat toimivat ovat listanneet niitä käytännön toimia, joita ne toteuttavat kukin omalla toimialallaan. (PTK – poikien ja tyttöjen keskus 2013a.)

Kirkon ihmisoikeuskasvatus -suunnitelmaan listattiin myös niitä toimia, joita toteutettaisiin yhteistyössä. Tällaisia toimia olivat muun muassa yhteinen Tyttöjen ja poikien oikeudet kirkossa –työryhmä. Tämän työryhmän tarkoituksena on edistää kirkon piirissä tapahtuvaa YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen liittyvää viestintää ja tiedotusta. Lisäksi työryhmässä tulisi sopia ja suunnitella vuosittain

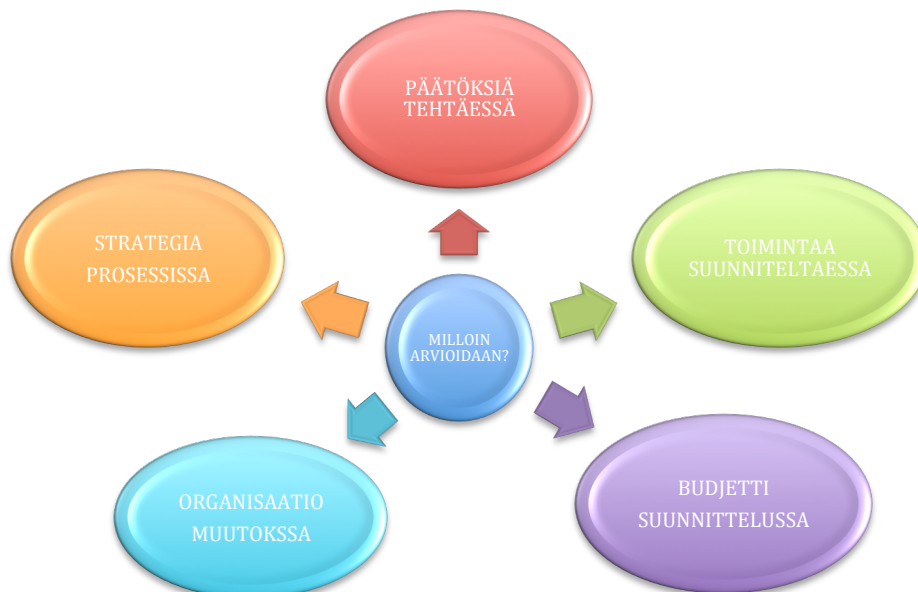
20.11. juhlittavan Lapsen oikeuksien päivän toteutuksesta. Tarkoituksena on myös luoda uusia ja kehittää vanhoja toimijoiden yhteisiä lasten ja nuorten etua ja osallisuutta tukevia seminaareja, materiaaleja ja koulutuksia. (PTK – poikien ja tyttöjen keskus 2013a.)

4 LAPSIVAIKUTUSTEN ARVIOINTI

4.1 Lapsivaikutusten arviointi menetelmänä

Lapsivaikutusten arviointi on konkreettinen menetelmä, jota erilaiset toimijat voivat hyödyntää omassa toiminnassaan ja hallinnossa tuodakseen esiin millaisia vaikutuksia eri päätöksillä, ratkaisuilla tai toiminnalla on lasten, nuorten ja perheiden elämään. Lapsivaikutusten arvioinnin laajempi tavoite kytkeytyy YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen lapsen edun selvittämiseen ja lasten ja nuorten mahdollisuuden olla kokemusasiantuntijoina heitä koskevissa asioissa.

Heinämäki ja Kauppisen (2010) mukaan kyseessä on keino tarkastella lasten ja heidän perheidensä hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä kokonaisuutena. Fredrikson (i.a) korostaa, että kyseessä on ennen kaikkea vuorovaikutuksellisuuden ja osallisuuden vahvistaminen. Lapsivaikutusten arvioinnin tavoitteena ei ole byrokratian lisääminen, vaan lasten ja nuorten osallisuus asioihin, joilla on heille merkitystä (PTK - poikien ja tyttöjen keskus 2012b).

Kuvio 1. Lavan toteuttaminen (mukailen Paton & Munro 2006, 12).

Lapsivaikutusten arviointia on viime vuosina kehitelty ja sen etenemistä valmisteltu niin evankelis-luterilaisessa kirkossa kuin koko suomalaisessa yhteiskunnassa (Lapsiasiavaltuutettu 2013b, 38-39). Kirkkohallitus (2015) painottaa, että seurakunnissa toteutettavaa lapsivaikutusten arviointia voidaan käytännössä käyttää silloin, kun erilaisten hallinnollisten päätösten vaikutuksia halutaan valmistella tai seurata. Toisaalta sitä voidaan käyttää myös silloin, kun asioita toteutetaan tai erilaisia toimenpiteitä valitaan. Paton ja Mundron (2006) luoma skotlantilainen malli lapsivaikutusten arvioinnista kehottaa arvioimaan vaikutuksia (kuvio 1.) silloin, kun laaditaan budjetteja, muutetaan organisaatiota, strategiaprosesseissa, päätöksiä tehtäessä tai toimintaa suunniteltaessa. Evankelis-luterilaisen kirkon lapsivaikutusten arviointi ohjeistuksessa Kirkkohallitus (2015) korostaa erityisesti vaikutusten ennakoarviointia, jonka toteuttamisessa olennainen osa on lasten ja nuorten asiantuntijatiedon käyttö.

Koska lapsivaikutusten arviointityö on vasta alussa, on selvää, että myös siihen liittyvää prosessia on edelleen kehitettävä erimerkiksi erilaisten toiminnasta saatavien kokemusten perusteella. Lapsiasiavaltuutetun (2013b) mukaan eri toimijoiden lapsivaikutusten arvioinnin erilaisten työvälineiden kehittäminen ja käyttäminen tukevat myös koko yhteiskunnassa käynnissä olevan lapsivaikutusten arvioinnin kehittämistä.

4.2 Lapsivaikutusten arvioinnin lainsäädännöllinen tausta

Lapsivaikutusten arviointiin ja erityisesti siinä esiintyvään lasten ja nuorten kuulemiseen sekä heidän mielipiteensä huomioimiseen löytyy perusteita Suomen lainsäädännöstä. Tällaisia lainkohtia ovat esimerkiksi terveydenhuoltolaki (1326/2010), jonka 11. §:n mukaan sairaanhoitopiirin ja kunnan päätöksenteon ja ratkaisujen valmistelussa on arvioitava ja otettava huomioon tehtävien päätösten ja ratkaisujen vaikutukset väestön terveyteen ja sosiaaliseen hyvinvointiin.

Suomen nuorisolaki (72/2006) määrittelee, että nuorille tulee järjestää mahdollisuus osallistua alueellista tai paikallista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien

asioiden käsittelyyn ja nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa. Suomen perustuslain 6. §:n 3. momentissa todetaan, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

livosen (2013) mukaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3. artiklan mukaan kaikissa sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Hänen mukaansa Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artiklan mukaan lapsella on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. livonen (2013) korostaa tämän tarkoittavan sitä, että myös seurakunnissa lasten mielipiteet tulee huomioida heitä koskevissa asioissa ja lapsia tulee kannustaa kertomaan omia näkemyksiään. Tulevaisuuden tahtotilana muun muassa Lapsiasiavaltuutettu (2013b) korostaa, että lapsen edun periaate, johon lapsivaikutusten arviointikin nojaa, pitäisi integroida kaikkeen lainsäädäntöön.

4.3 Lapsivaikutusten arvioinnin valmistelu evankelis-luterilaisessa kirkossa

Lapsivaikutuksen arvioinnin taustana kirkossa voidaan pitää jo aikaisemmin mainittua Tyttöjen ja poikien oikeudet kirkossa –hanketta 2009-2011. Hankkeen yhdeksi käytännön toimenpiteeksi asetettiin lapsivaikutusten arvioinnin valmistelu. Lapsivaikutusten arviointi eteni syksyllä 2009 edustaja-aloitteena Kirkolliskokouksen (2009a) käsittelyyn. (Tyttöjen ja poikien oikeudet kirkossa –hanke 2011.)

Syksyllä 2009 Kirkolliskokouksen yleisvaliokunnan mietinnön (11/2009) pohjalta Kirkolliskokous (2009b) päätti: ”1. antaa kirkkohallitukselle tehtäväksi valmistella esitys kirkon lainsäädännön muuttamiseksi siten, että siinä otetaan huomioon lapsivaikutusten arviointi kirkon toiminnassa ja hallinnossa, ja 2. antaa kirkkohallitukselle tehtäväksi laatia käytännön ohjeet lapsivaikutusten arvioimiseksi seurakunnan toiminnassa ja hallinnossa.”

Vuonna 2012 lapsivaikutusten arviointia käsiteltiin uudelleen kirkolliskokouksessa. Silloin Kirkolliskokous (2012) päätti lähettää asian vielä lakivaliokuntaan jatkokäsittelyyn. Kevään 2014 lapsivaikutusten arviointi sai lopullisen päätöksen kun se päätti, että *”Lapsen edun edistämiseksi kirkollisen viranomaisen on päätöksen valmistelussa arvioitava ja otettava huomioon sen vaikutukset lapseen. Vaikutusten arvioinnin tekee se viranomainen, joka käsittelee asiaa ensimmäisenä (Kirkolliskokous 2014)”*.

Samaan aikaan kun kirkkolakiin liittyvä valmistelu eteni Kirkolliskokouksessa Tyttöjen ja poikien oikeudet kirkossa hankkeen osahanke Näyn ja Kuulun (2011) valmisteli mallia, jolla lapsivaikutusten arviointia voitaisiin evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnissa kokeilla. Kokeilumallissa esitettiin, että seurakuntiin tulisi nimetä kaksi niin kutsuttua lapsiasiahenkilöä; työntekijä ja luottamushenkilö. Tämän jälkeen seurakunnissa valittaisiin jokin asia, toiminta tai päätös, joka on joko suoraan tai välillisesti lapseen, nuoriin tai perheisiin liittyvä. Näyn ja Kuulun (2011) määritteli, että ensimmäiseksi lapsivaikutusten arvioinnissa lapsiasiahenkilöt tutustuvat päätöksen taustalla olevaan aineistoon. Sen jälkeen he arvioivat millaista tietoa päätöksen tueksi tarvitaan ja ideoivat vähintään kaksi vaihtoehtoista päätösvaihtoehtoa asialle. Lisäksi päätetään miten mahdollinen lasten, nuorten ja perheiden mielipiteen huomioiminen toteutetaan.

4.4 Lasten mielipiteen huomioiminen lapsivaikutusten arvioinnissa

Jotta lapseen ja heidän perheisiinsä liittyviä vaikutuksia voidaan tunnistaa, tarvitaan arvioinnin toteuttamisessa mahdollisimman laaja-alaista tietoa. Tällaista tietoa voivat olla erilaiset asiantuntijatiedot ja tilastot, mutta keskeistä on myös lasten, nuorten sekä heidän perheidensä suora kuuleminen ja mielipiteiden huomioiminen. Näyn ja Kuulun (2011) korosti, että lasten ja nuorten mielipiteitä tulee seurakunnissa selvittää heidän ikäkaudelleen sopivilla menetelmillä. Tällaisia menetelmiä hankkeen mukaan ovat esimerkiksi erilaiset kyselyt, gallupit,

tapahtumat, yksilölliset sadutukset ja piirtämiset sekä erilaiset suorat haastattelut.

Näyn ja Kuulun (2011) painotti seurakuntien ymmärrystä siitä, että hyvien hallinnollisten päätöksen tueksi on koko ympäristön asiantuntijuutta hyödynnetty mahdollisimman monipuolisesti. Erityisesti tässä yhteydessä kyseessä oli lasten oman äänen kuuleminen ja huomioiminen.

4.5 Kokemuksia ennakoarvioinnista

Näyttöä lapsivaikutusten arvioinnin käytännön toimivuudesta, sen vaikuttavuudesta ja tuloksista antavat esimerkkejä kunnissa toteutetut kokeilut erilaisista vaikutusten arvioinneista. Kirkkohallituksen (2015) valmistelemassa lapsivaikutusten arvioinnin ohjeistuksessa seurakuntiin on ensisijaisesti kyse päätösten ja toiminnan ennakoarvioinnista. Ennakoarvioinnin soveltamista ja siihen vaikuttavia tekijöitä on tutkittu muun muassa kuntien lautakuntapäätöksissä. Ennakoarviointia tutkinut Kauppinen (2011) kehitti tutkimuksessaan mallin, jonka avulla kunnan työntekijät ja päättäjät pystyivät arvioimaan ennalta tehtävien päätösten vaikutuksia. Mallia testattiin yhdessätoista kunnassa ja kuntayhtymän sivistys-, sosiaali-, terveys- tai ympäristötoimien päätösten valmistelussa.

Kauppinen (2011) tutkimus osoitti, että ennakoarvioimisen toimivuuteen vaikuttaa muun muassa kuntien suhtautuminen siihen, voivatko ne vaikuttaa päätöksillään tulevaisuuteen, halutaanko hyväksyä nykyistä läpinäkyvämpi valmistelu ja moniarvoisuus sekä mitä erilaisten päätösvaihtoehtojen julkinen tarkastelu aiheuttaa. Tutkimuksessa kuntien työntekijät kokivat, että ennakoarviointi ennen kaikkea lisää keskinäistä vuorovaikutusta ja helpottaa asioiden valmistelua. Lisäksi työntekijöiden mukaan se helpottaa toimeenpanoa ja mahdollista ristiriitaisten asioiden sovittelua.

Luottamushenkilöiden mielestä taas ennakoarviointi on niin hyvä menetelmä, että sen tulisi olla aina pohjana esittelyssä. Lisäksi luottamushenkilöt kokivat, että ennakoarviointi toimii arvokeskustelun apuna, lisää asukas- ja asiakasnäkökulmaa ja yhteistyötä sekä helpottaa päätöksentekoon valmistautumista.

Myös luottamushenkilöt kokivat, että ennakkoarviointia toteuttamalla voidaan helpottaa vuorovaikutusta ja keskinäistä luottamusta.

5 LASTEN KOKEMUSASIAANTUNTIJUUS PÄÄTÖKSENTEOSSA

5.1 Perusteena lapsen etu

Kuten luvussa 4.2 on todettu lain kautta lasten kuulemiselle ja lasten mielipiteen huomioimiselle on vahvat perusteet. Lasten kuuleminen ja mielipiteen huomioimisen termit ovat kuitenkin haastavia. Kuten Hotarikin (2007, 4) toteaa kuuleminen voidaan kokea esimerkiksi juridisena käsitteenä sen lakivelvoittavuuden vuoksi. Mielipiteen huomioiminen taas saatetaan ohittaa ei velvoittavana. Tästä syystä on syytä harkita niitä termejä, joita lapsen kuulemisessa voidaan käyttää. Tässä luvussa on päädytty käyttämään termiä lasten kokemusasiantuntijuus. Kokemusasiantuntijuudella halutaan erityisesti tehdä näkyväksi ja korostaa Niskalan ja Salilahden (i.a) mukaista lasten kuulemisen tärkeyttä ja ennen kaikkea aikuisten asenteisiin vaikuttamista, jotta he ymmärtäisivät lasten mielipiteen huomioimisen tärkeyden.

Lasten kokemusasiantuntijuudessa on kyse lasten edun toteuttamisesta käytännössä. Lapsen edun ymmärtäminen taas avaa käsiteltäväksi koko YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen sisällön. Kirkkohallituksen (2015) mukaan ”*Lapsen etu toteutuu, kun lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteet ja määräykset toteutuvat mahdollisimman täysimääräisesti.*” Aulan (2011) mukaan lapsen edun sisältöä ei kuitenkaan määritellä selkeästi ja erikseen YK:n yleissopimuksessa. Aula (2011) sanookin, että lapsen etu termiä pidetään usein suhteellisena ja tästä syystä vaikeana. Termin määrittely riippuukin useimmiten siitä kuka termiä käyttää tai sen sisältöä arvioi.

Eräs keskeinen määritelmä lasten edusta on Aula (2011) kuvaama objektiivinen näkemys siitä, mikä on lapsen paras. Nyholm (2006, 27) erottelee lapsen edun käsitteen ennen kaikkea sen käytöstä liittyviin tarkastelunäkökulmiin. Tällaisia saattavat olla erilaiset näkökulmat ja käsitykset vanhemmuudesta, laista, työntekijöiden toimintatavoista sekä lapsen oma arvio hänen parhaastaan.

Aulalla (2011) on lapsen edun määrittelyssä kolme pääperiaatetta. Ensiksikin lapsen edun tulee nojata siitä määrättyihin lakeihin ja toiseksi sen keskiössä tulee olla lapsen itsensä määrittelemä tärkeysjärjestys; hänen omat mielipiteensä ja kokemuksensa. Kolmantena keskeisenä periaatteena on, että lapsen etuun linkittyy riittävän ajantasainen tutkimustieto lapsen hyvinvoinnista. Heino-nen (2014) nostaa esiin erilaisen näkökulman lapsen edun määrittelyyn. Hänen mukaansa lapsen etua varsinkin silloin, kun se linkittyy lastensuojeluun, tulisi määritellä siitä näkökulmasta, miten lasten vanhempia tuetaan heidän kasvatustehtävässään.

5.2 Lasten kuuleminen ja mielipiteen huomioinen käytännössä

Taavitsainen (2011) on osoittanut, että evankelis-luterilaisen kirkon seurakun-nissa erityisesti lasten edun vahvistaminen sekä lasten kuuleminen on huomatu kehittämisen arvoiseksi asiaksi. Hän (2011) kuitenkin korostaa, että tämä vaatii vielä erilaisia käytännön menetelmiä, tukea ja määrätietoista toimintaa jäsenyäkseen suunnitelmalliseksi ja säännölliseksi toiminnaksi.

Pajulammi (2014) korostaa, että lasten osallistumisen tapojen on oltava ennen kaikkea lasten itsensä näköisiä. Lasten mielipiteiden kuunteleminen ja vakavasti ottaminen edellyttävät hänen mukaansa aikuisilta aktiivista oman toiminnan kehittämistä ja tietoista asennemuutosta.

Suomessa onkin aktiivisesti kehitetty lasten ja nuorten osallistumisen muotoja, äänen vahvistamista ja vuorovaikutusta päättäjien kanssa erilaisissa kuulemi-seen tarkoitetuissa rakenteissa. Nämä rakenteet eivät kuitenkaan yksinään ta-kaa sitä, että kuuleminen konkreettisesti vaikuttaisi muutoksia toimintatavoissa: edistäisi toiminnan kehittämistä tai toimisi jatkuvana toiminnan laadunarvioinnin välineenä. Kuuleminen on saattanut jäädä helposti näennäiseksi. (Nurmi & Ran-tala 2014.)

Pelastakaa Lapset ry (2012) on luonut aikuisille päättäjille oppaan lasten kuu-lemisesta. Käytännössä heidän mukaansa lasten kuulemisessa on kyse aikui-sen eettisestä tavasta toimia, jossa korostuvat avoimuus ja rehellisyys. Kyse on

jokaiselle hyvin henkilökohtaisesta tavasta toimia eli sitoutumisesta noudattaa osallisuuskäytäntöjä ja päättää itse, että omassa toiminnassaan asettaa lapsen edun etusijalle. Pelastakaa Lapset ry (2012, 6) korostaa, että lapsen ja aikuisen välillä vallan ja aseman suhde ovat epätasapainossa. Tästä syystä on tärkeää, että aikuinen itse päättää suhtautua lasten mielipiteisiin vakavasti ja tasa-arvoisesti. Kyse on myös aikuisen omasta halusta oppia uusia tapoja toimia ja kehittyä. Aikuisen tulee osata myös neuvoa lapsille heidän mahdollisuuksistaan vaikuttaa. Tärkein asia lapsen kuulemisessa on aikuisten lupaus pitää kiinni lupauksistaan. Ei se, että asiat toteutetaan lasten toivomilla tavoilla.

5.3 Aikuisen ja lapsen dialogisuus kuulemisen toteuttamisessa

Lasten kuulemisessa ja mielipiteiden huomioimisessa on keskeistä lapsen ja aikuisen välinen toimiva vuorovaikutussuhde. Tällaisessa suhteessa on läsnä aikuisen aito kiinnostus lapsen näkökulmasta. Kaikissa toimivissa vuorovaikutussuhteissa korostuu erityisesti hyvä kohtaaminen. Kohtaamisissa saattaa toteutua erilaisia ja monimerkityksellisiä kielellisiä ja ei kielellisiä asioita. Näistä tilanteista ja saamistaan kokemuksista on tärkeää oppia jatkuvasti lisää. On kuitenkin hyvä muistuttaa, että hyvätkin kohtaamiset voivat jäädä vaillinaiseksi ja niissä voi korostua liiaksi ihmisten välinen valta-asetelma, mistä usein lapsen ja aikuisen välisessä suhteessa on kyse. (Juhila 2006; Lapsiasiavaltuutettu 2011; Mönkkönen 2012.)

Eräs 1900-luvun vaikutusvaltaisimmista kasvatustilanteista oli brasilialainen Paolo Freire. Freire (2005) kuvaa jo 70-luvulla luomaansa ymmärrystä ihmisten välisistä suhteista valtasuhteeksi. Hänen mukaansa ihmisten välinen vuorovaikutussuhde voi olla turmiollinen, jos se toteutetaan niin sanottuna tallettavana kasvatuksena. Tällä Freire (2005) tarkoitti mallia, jossa toinen ihminen antaa toiselle ylhäältäpäin tietoa. Tallettava kasvatustilanne tulisi korvata vuorovaikutussuhteella, jossa mahdollinen hierarkkinen suhde puretaan. Vain näin toimimalla osapuolet voivat ovat tasavertaisia toimijoita. Freire (2005) koki, että vain pur-

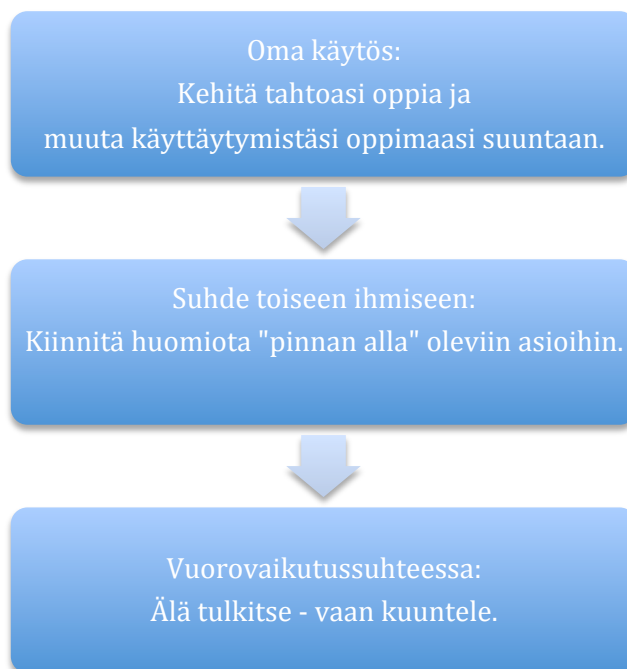
kamalla tallettava kasvatusta voidaan mahdollistaa ihmisten välinen hyvä ja toimiva aito dialogi.

Dialogin ydintasot

Mitä Freiren (2005) kuvaama aito dialogi hyvän vuorovaikutussuhteen perustana käytännössä tarkoittaa? Monesti ihmiset eivät ymmärrä, mitä eroa on keskustelulla ja dialogilla ja eivät ainakaan osaa käytännössä erottaa näitä. Isaacin (2001) mukaan dialogin tehtävä on konkreettisesti innostaa ihmisiä ajattelemaan yhdessä toinen toistensa kanssa ja kehittää ihmisten omaa tapaa toimia. Dialogissa pyritään yhdessä etsimään vastauksia ja valintoja erilaisten vaihtoehtojen joukosta. Dialogi mahdollistaa ihmisissä uusia oivalluksia, joiden pohjalta erilaista tietoa ja etenkin ihmisten ennakkokäsityksiä voi kehittää uuteen järjestykseen.

Dialogin soveltamisessa käytäntöön on ihmisillä vielä paljon opittavaa. Kauppinen (1997, 23) sanoo, että elämässä menestymisen kannalta tärkeämpää on jatkuva kehittyminen kuin se, mitä tällä hetkellä osataan tai hallitaan. Hänen mukaansa jokainen ihminen on luotu kehittymään. Dialogia hallitakseen yksilön onkin toteutettava jatkuvaa itseopiskelua ja sen lisäksi aktiivisesti harjoiteltava sitä yhdessä ja vuorovaikutuksessa muiden kanssa.

Käytännön ymmärtämiseksi dialogia voidaan avata kolmen ydintason kautta (kuvio 2.).

Kuvio 2. Dialogin ydintasot Isaacsin (2003) mukaan.

Ensimmäiseksi dialogi vaatii ihmistä kiinnittämään huomiota siihen, miten hän kehittää itsessään olevaa kykyä käyttäytyä uudella tavalla. Toiseksi dialogi vaatii kiinnittämään huomiota toisten ihmisten niin sanotusti pinnan alla oleviin asioihin ja kolmanneksi dialogi pyrkii estämään ihmisiä tulkitsemaan toisia väärin. (Isaacs 2001.)

Dialogin käytännön hallinta

Isaacsin (2001, 96-97) mukaan dialogisuuden ymmärrys ja sen käyttämisen taito tarkoittavat kuuntelun taidon opettelua, toisen ihmisen vahvaa kunnioitusta, odottamisen taitoa sekä niin sanotun suoran puheen kykyä. Kuuntelemisella Isaacs (2001) ei tarkoita taitoa vaan, taitoa ottaa vastaan toisen ihmisen sanoja, myös hallintaa ja pyrkimystä vaientaa omat sisäiset äänet. Myös Mattila (2008) huomauttaa, että ihminen ei edes kykene aidosti kuuntelemaan toista ihmistä, jos hänellä on jo oma vastaus valmiina ja jos hän esimerkiksi koko ajan miettii ohjeita, joita voisi toiselle antaa.

Dialogi on kunnioitusta. Siinä herätetään tietoisuus siitä, miten näemme toisen ihmisen. Yleistä on, että ihminen näkee toisessa vain yhden puolen. Katsomalla ihmistä lähemmin voi nähdä myös hänen muut puolensa, eli kunnioitus ei ole vain passiivista vaan aktiivista etsimistä. (Isaacs 2001.)

Mattila (2008) korostaa, että ihmisen oikeamielisyys rohkaisee näkemään ihmisen kokonaisuutena ja silloin myös ihmisen heikommat puolet. Tällaisen oikeamielisuuden avulla ihminen osaa toimia oikeudenmukaisesti. Isaacs (2001, 49-50) mukaan ihmisen kokonaisuuden näkemisessä työkaluna toimii niin sanottu ennakoiva intuitio. Odotuksella dialogissa tarkoitetaan kärsivällisyyttä ja kykyä siirtää oman mielipiteen ilmaisua. Suoralla puheella on dialogin ehkä haasteellisin tehtävä. Sillä Isaacs (2001, 167) tarkoittaa, että yksilöt voivat olla omia itseään.

Kokonaisuudessaan dialogin hallintaa vahvistaa yksilön itseymmärrys ja hänen kykynsä hallita ja kantaa vastuunsa omista tunteistaan. Dialogissa saattaa syntyä tunteita, joista ihminen ei pidä. Näistä tunteista pitäisi pystyä ymmärtämään mistä ne syntyvät Mattila (2008, 18). Tunteiden taustalla saattaa olla uskomus, ettei ihminen kelpaa muille eikä ole omasta mielestään kunnollinen. Totuus itsestä saattaakin olla kipeä ja vaikea asia. Mattila (2008) kiteyttää hyvän vuorovaikutuksen eli myös hyvän dialogin lyhyesti. Suorittamisen tilalle ihmisten on opeteltava olemista, ymmärtämisen tilalle välittämistä ja neuvomisen tilalle jakamista. Oma itse; hyvine ja huonoine puolineen tulee hyväksyä.

Isaacs (2001) ei myöskään pidä järkevänä irrottaa vuorovaikutustilanteita ympäröivästä ympäristöstä. Hänen mukaansa hyvässä ja toimivassa dialogissa voidaan niin sanotusti ymmärtää keskusteluihin liittyvä näkymätön arkkitehtuuri.

Dialogisuuden toteuttamisen esteitä

Vaikka Lyle (2008) keskittyy kirjoituksessaan ennen kaikkea oppilaan ja opettajan väliseen dialogiin voidaan hänen tekemänsä löydökset rinnastaa myös yleisesti eri ihmissuhteiden dialogiin. Dialogisuuden esteiksi saattavat muodostua ihmisten väliset keskinäiset suhteet, jotka joissakin tilanteissa saattavat perinteen vuoksi olla hierarkisia. Tällaisia voivat olla esimerkiksi opetustilanteet. Lisäksi ihmisiltä puuttuu riittävät taidot toteuttaa dialogipedagogiikkaa suurissa ryhmissä. Tulee kuitenkin uskoa, että dialogisuus menee eteenpäin kun uskalletaan rikkoa rajoja ja muuttaa omia aikaisempia rooleja ja tehdä interaktiivinen toiminta mahdolliseksi. (Lyle 2008.)

Freire (2005) ymmärsi, ettei aitoa dialogia koskaan synny, jos eivät ihmiset löydä omaa nöyryyttään ja pysty synnyttämään rakkautta toisia ihmisiä kohtaan. Freiren mukaan tarvitaan erityisesti syvää uskoa ihmiseen, hänen kykyynsä tehdä ja uudistaa, luoda ja uudelleen luoda. Dialogi tuottaa ihmisten välistä luotamusta.

Isaacs (2001, 54) kiteyttää oivallisesti dialogin aikaansaamiseksi vaadittavat asiat. Hän korostaa yksilöiden johdonmukaista toimintaa ja käyttäytymistä. Lisäksi on vahvistettava erilaisia joustavia rakenteita ja rakennettava dialogille otollista ilmapiiriä. Yksilön tulee hallita kyky ennakoida ongelmia ja ymmärtää keskusteluihin vaikuttavaa pohjavirettä. Myös Cooper ym. (2013, 86) mukaan dialogi lisää muuttuvia mahdollisuuksia ihmisten vuorovaikutuksessa.

6 INNOVOINTI JA LUOVUUSTYÖSKENTELEY

6.1 Innovoinnin määritelmä ja tavoite

Innovoinnilla tarkoitetaan jonkin uuden asian, idean tai tuotteen luomista. Keskeistä innovaatioissa on ajattelu, jossa pyritään kehittämään jotakin aikaisempaa parempaa, entistä tehokkaampaa ja arvokkaampaa. Yritysmaailmassa innovointi keskittyy monesti paremman tuloksen saavuttamiseen. Innovaatio saa usein alkunsa luovuudesta ja siksi luovuutta voidaankin pitää innovaation perimmäisenä lähteenä. Uuteen innovaatioon päädytään ja sitä usein määritellään erilaisten luovuusprosessien kautta. (Jussila, i.a; Hautala i.a; Hübner 2009; Poutanen 2013.)

Poutanen (2013) jakaa yksittäisen ihmisen innovoinnin taidon sisäiseen motivaatioon ja kognitiivisiin taitoihin. Motivaation hän määrittelee haluna ja taitona ajatella luovasti. Kognitiivisilla kyvyillä Poutanen (2013) tarkoittaa erityisesti ihmisen ammattitaitoa eli niitä asioita, joissa ihminen omassa työssään on hyvä. Ojanen (2014, 24-25) taas puhuu innovoinnin taitojen yhteydessä ihmisen aivojen muutoksesta ja ihmisen omasta halusta ja kyvystä vaikuttaa aivojen toimintaan. Hän käyttää tässä yhteydessä termiä ”*aivoravistelu*”. Ihmisen tulisi luoda itselleen uusia ”*linkkejä*”. Näillä linkeillä tarkoitetaan ihmisen mahdollisuuksia oppia täysin uusia taitoja sekä hallita aikaisemmin opittujen tapojen korvaamista. Aivojen kehittämistyöhön tarvitaan aina riittävästi hyviä toistoja. Näin ihminen kehittää erityisesti omaa kykyään keskittyä aivojen kehittämiseen. On syytä kuitenkin huomioida, että erilaisten asioiden oppiminen on aina yksilötasolla aina erilainen prosessi.

Innovoinnin toteuttaminen erilaisissa ympäristöissä ei aina ole itsestään selvää. Esteitä sille saattavat aiheuttaa Vihervaaran (2014) kuvaamat erilaiset toimintakulttuurit, erilaiset yksilöiden arvomaailmat, rakenteet ja totutut rutiinit. Solatie ja Mäkeläinen (2013, 41-43, 48-49) lisäävät tähän listaan ihmisen sisäiset pelkotilat tuntemattomasta ja epäonnistumisesta sekä ihmisen luontaisen laiskuuden.

Penttilä (2014, 7) mukaan innovoinnissa yksilöistä pyritään luomaan selviytyjiä, jotka oppivat itsenäisesti kehittämään erilaisia ratkaisuja arkipäivän tarpeisiin.

6.2 Lasten luovuustyöskentelyn pedagogiset lähtökohdat

Luovuus on osa ihmisyyttä. Lapsi, joka oppii osallisesti olemaan luova ja jota rohkaistaan olemaan luova yhdessä muiden kanssa, säilyttää tämän taidon todennäköisesti koko ikänsä. Hän sopeutuu paremmin ympäristön ja yhteiskunnan muutoksiin. Tästä syystä on erittäin tärkeää, että lapsemme saavat malleja osallisuudesta ja luovista ongelmanratkaisumalleista. (Tolonen 2014, 26; Nurmi & Rantala 2014.)

Lasten luovuustyöskentelyissä, jotka pitävät sisällään myös erilaisia luovuusprosesseja, on tärkeää toimintaa toteuttavan henkilön pedagoginen ajattelu. Pedagogisessa ajattelussa ollaan avoimia tiedostamaan toiminnan lähtökohdat ja valmiita myös arvioimaan oman toiminnan perusteita. Ohjaamisessa tuodaan esiin niitä ihanteita ja arvoja, jotka ovat pedagogisen suhteen taustalla. (Syrjäläinen ym. 2008.)

Lasten luovuustyöskentelyn ydin on ymmärtää Tuomisen ja Kosken (2007, 100) näkemys luovuuden herkkyydestä. Lisäksi tulisi aina muistaa, miten tärkeää on korostaa lapsille heidän toteuttamansa innovoinnin merkitystä. Lasten luovuusprosesseissa aikuisten on osattava antaa lapsille riittävän paljon omaa tilaa. Samaan aikaan lapset kuitenkin tarvitsevat vahvaa aikuisten uskoa ja luottamusta oman toimintansa tueksi. Myös tunteilla on merkitystä. Kun ihminen opettelee hallitsemaan omia tunteitaan, on mahdollista saavuttaa pidemmälle johtavaa luovuutta. Loppujen lopuksi luovuudessa on kyse taidoista ratkaista erilaisia ongelmia, löytää uusia ja vaihtoehtoisia ratkaisumalleja vanhojen tilalle. (Renander 2003,11; Taatila & Suomala 2008,10; Nurmi & Rantala 2014.)

Mäkelän (i.a) mukaan lasten luovuustyöskentelyä voidaan verrata yhteistoiminnalliseen oppimiseen ja pedagogiikkaan, jossa erityisesti korostetaan lapsen saamaa hyötyä vahvasta yhteyden kokemuksesta aikuisen kanssa. Tällainen yhteys voi olla joko lapsen aktiivista osallistumista tai pelkästään läsnäoloa. Sil-

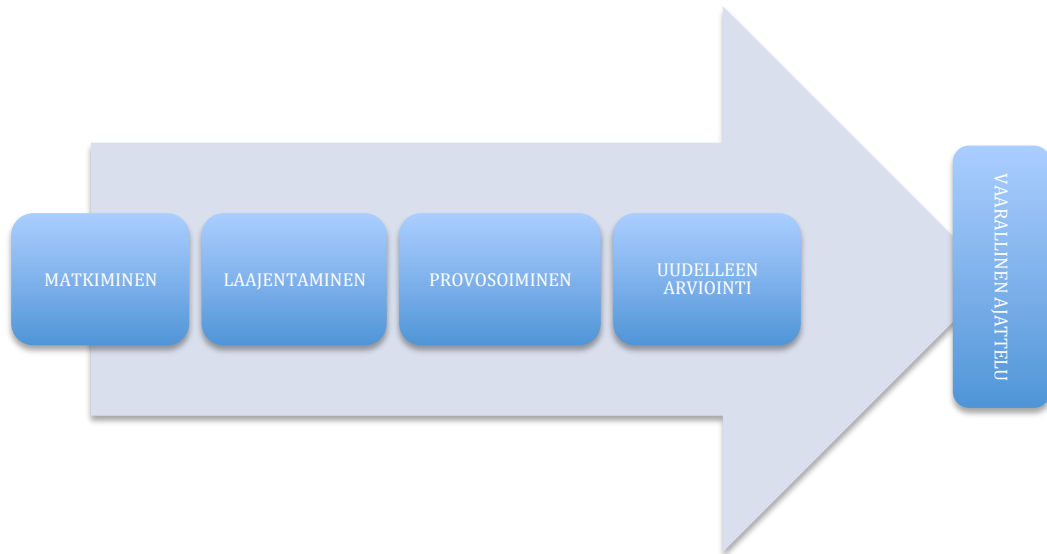
tala (2010, 49) myös yhdistää innovoinnin ja yhteistoiminnan. Hänen mukaansa innovatiivisuus yhdistettynä yhteistoiminnalliseen oppimiseen näyttää olevan se asia, joka mahdollistaa uusien innovaatioiden synnyn.

Penttilä ym. (2009,13-22) ovat käsitelleet erityisesti termiä innovaatiopedagogiikka. Heidän mukaansa innovaatiopedagogiikka on *”oppimisote, joka määrittelee uudella tavalla kuinka tietoa omaksutaan, tuotetaan ja käytetään siten, että saadaan aikaan innovaatioita”*. Siinä on kyse mahdollisimman monipuolisten oppimisympäristöjen tuottamisesta lapselle sekä niiden kautta lapsen mahdollisuudesta kohdata uusia tilanteita, joissa syntyy uusia oivalluksia. Ydin on dialogiin perustuvassa prosessissa.

6.3 Luovuusprosessi innovoinnissa

Kirjallisuudessa luovuusprosesseja kuvataan niin monin eri tavoin kuin on kirjoittajia. Tuomisen ja Kosken (2007, 122) mukaan prosessi-sanankäyttö tässä yhteydessä pitäisi kieltää kokonaan, koska sen pahin vihollinen on ihmisten kiireellinen elämäntapa. Luovuus prosessina onkin usein hyvin laaja ja se vaatii paljon aikaa.

Muun muassa Poutanen (2013) ja Solatie ja Mäkeläinen (2013, 79) ovat kuvanneet luovan prosessin vaiheisena. Poutasen vaiheet *”valmistautuminen, hautuminen, valaistuminen ja toteuttaminen”* sekä Solatie ja Mäkeläinen (2013, 88-90) vaiheet *”virittäytyminen, ongelman ymmärtäminen, mahdollisuuden näkeminen, toiveiden kartoittaminen, tosiasioiden listaaminen ja ongelman täsmen-täminen, ideoiden luominen, ideoiden karsiminen ja ratkaisun valinta ja luovan toimintasuunnitelman laatiminen”* ovat sisällöltään melko samanlaisia. Edellä kuvatuissa malleissa prosessi ikään kuin kuvataan keinona, jolla pyritään varmistamaan lopputulos ja päämäärä. Ne ovat malleja, joiden avulla ihminen kykenee näkemään asioita laajemmin ja pystyy tarkastellaan asioita eri näkökulmista. (Solatie & Mäkeläinen 2013.)

Kuvio 3. Rehnin (2012) mukainen radikaali ajattelu.

Poikkeuksellisen kuvan luovuusprosessista luo Rehn (2012, 11), jonka mukaan kyse on pelkästään ihmisen sisäisestä laajasta ajattelusta. Sellaisesta, joka hänen mukaansa on jopa radikaalia ja vaarallista. Rehn (2012) radikaalia ajattelua (kuvio 3.) voidaan kuitenkin prosessin tavoin jakaa viiteen eri vaiheeseen. Nämä ovat ”*matkiminen, laajentaminen, provosoiminen, uudelleen arviointi ja vaarallinen ajattelu*”.

Luovuusprosessin sisällä hyödynnetään erilaisia innovointitekniikoita. Niiden käyttämistä tutkittaessa on ollut mielenkiintoista huomata, että toiset ihmiset uskovat, että luovuustekniikoita voi opetella ja toiset taas ajattelevat, ettei voi. Joka tapauksessa itse luovuustekniikoiden käyttäminen on usein melko yksinkertaista ja helppoa. Tärkeää erilaisia tekniikoita hyödynnettäessä on, että ne eivät sellaisenaan sovi läheskään kaikille. (Solatie & Mäkeläinen 2013, 107-108.)

6.4 Kymmenenvuotiaat lapset luovuustyöskentelyssä

Kehityspsykologian kannalta lasten luovuustyöskentelylle toteuttamiselle mielenkiintoinen ikäryhmä on erityisesti yli kymmenenvuotiaat tytöt ja pojat. Dunderfeltin (1991) mukaan juuri tässä iässä olevat lapset kokevat itsensä entistä

vahvemmin erilliseksi yksilöksi ja haluavat vahvasti ilmaista omia oikeuksiaan ja mielipiteitään. Tälle ikäkaudelle on ominaista ulkopuolisen maailman kokeminen jopa pelottavana. Näin yhteiset toiminnot aikuisen kanssa niin, että aikuisen rooli on tässä vaiheessa ennen kaikkea turvan tuoja, ovat merkityksellisiä. Mannerheimin lastensuojeluliitto (i.a) jopa toteaa, että jotta lapsi uskaltaa suuntautua kasvaessaan ulospäin ja jatkaa kasvuaan ja kehitystään astetta vahvempana ja kypsempänä, on hänen saatava riittävästi tällaisia turvan kokemuksia.

Myös Kirkkohallitus (2013) korostaa yli kymmenenvuotiaiden ikäkauden tärkeyttä. Heidän mukaansa noin kymmenvuotiaana alkaa herätä halu ja tarve saada päättää itse omista asioista. Jos tälle annetaan riittävästi oikeanlaisia kanavia, syntyy seuraavien vuosien aikana mielenkiinto kantaa vastuuta itsestä ja toisista sekä muokata omaa ympäristöä ja maailmaa paremmaksi paikaksi.

6.5 Aikuisen rooli lasten luovuustyöskentelyissä

Aikuisen rooli lasten luovuustyöskentelyssä on ikään kuin kokonaisuuden hahmottaja. Tärkeintä on kiinnittää huomiota omaan rooliin ja tapaan työskennellä lasten kanssa. Viljamaan (2013, 196) mukaan tulisi keskittyä erityisesti omaan tapaansa tuomita asioita ja siihen, miten itse suhtautuu kaikkeen uuteen ja outoon. Viljamaa (2013, 197) korostaa myös lasten kuuntelua. Hänen mukaansa aikuisen on erityisen tärkeää kuunnella sitä, mitä lapsella on sanottavaa eikä sitä, mitä aikuinen luulee lapsen puheesta kuulevansa. Aikuinen antaa tilaa ja mahdollisuuden kaikelle uudelle. Luovuustyöskentelyssä tämän tulisi näkyä konkreettisina tekoina. Viljamaan (2013, 225) mukaan tämä voi olla esimerkiksi mahdollisimman erilaisten oppimistilojen ja –klonikoiden luomista.

Viljamaa (2013) myös korostaa, että aikuisen tulee kyetä siirtymään sitten kun - ajattelusta nyt kun - ajatteluun. Luovuuden tukemisessa ja sen ymmärtämisessä kyse on yllättävien näkökulmien löytämisestä juuri siinä toimintahetkessä yhdessä lapsen kanssa. Tolosen (2014, 17) mukaan aikuiselle on keskeistä ymmärtää, että vain yksikin luovuuden vastainen kokemus voi tukahduttaa lapsen

luovuuden kokonaan. Tolonen (2014, 22-23) myös kiteyttää aikuiselle suunnattuja ohjeita. Hän sanoo: *”muista lapsen vapaus, tarjoile välineitä, ole itse esimerkki luovuudesta, anna tilaa tunteille, opeta tekemään omia päätöksiä, rohkaise epävarmuuden hyväksymiseen, vahvista osallisuutta, ota riskejä, anna riittävästi aikaa muista vastuun ja vallan suhde.”* Nämä ohjeet ovat riittäviä luovuustoiminnan toteuttamiseen.

7 KEHITTÄMISHANKKEEN KUVAUS

7.1 Kehittämishanke prosessina

Toikon ja Rantasen (2009, 56) mukaan työelämälähtöinen kehittämistyö pitää sisällään erilaisia toimintakokonaisuuksia. Nämä kokonaisuudet voidaan kuvata eri tavoin. Lapset innovaattoreina –kehittämishankkeessa hankkeen käytännön toteutus on kuvattu Toikko ja Rantasen (2009, 64) lineaarista mallia mukaellen. Sen vaiheet ovat suunnittelu, toiminta, arviointi ja levittäminen (kuvio 4.) Pitkärannan (2010, 40) toteamuksen mukaisesti Lapset innovaattoreina on kehittämishankkeena tarvelähtöinen ja se on luonteeltaan jatkuvaa.

Lapset innovaattoreina kehittämishankkeen konkreettinen työskentely koostui ohjausryhmätyöskentelyissä, asiantuntijakonsultaatioista sekä lastenryhmissä toteuttavista pilottityöskentelyistä kuten hankkeen prosessikuvauksesta (kuvio 4.) voidaan havaita.

<u>AIKATAULU</u>	<u>KEHITTÄMISTOIMINTA</u>	<u>TOIMIJA(T)</u>	<u>MENETELMÄ</u>	<u>TUOTETUT MATERIAALIT</u>		
VUOSI 2013						
Kevät 2013	Idea Lapset innovaattoreina -hankkeesta syntyy. Hankkeen tarve ja hyöty.	PTK	Keskustelu,kartotoitus	Muistio	SUUNNITTELU	
Syysy 2013	PTK.n sisäinen suunnittelupalaveri	PTK + hankekoordinaattori	Skype -palaveri	Muistio		
VUOSI 2014						
Tammikuu	PTK.n sisäisäinen suunnittelupalaveri. Hankkeen toimijat ja yhteistyökumppanuudet.	PTK + hankekoordinaattori	Keskustelu	Muistio		
Tammikuu	Yhteistyöpalaveri Turun srk -yhtymän kanssa. Hankkeen yhteistyökumppanuus.	Hanke + Turun srk- yhtymä	Keskustelu	Muistio		
Maaliskuu	Muiden yhteistyötahojen kartoitus	Hankekoordinaattori	Sähköposti	Sähköposti		
Huhtikuu	Yhteistyöpalaveri Turun srk -yhtymän kanssa	Hanke + Turun srk- yhtymä	Keskustelu	Muistio		
Toukokuu	Koulutusmainoksen suunnittelu PTK.n katalogiin 2015. Hankkeen levitys.	Hanke + PTK	Sähköposti	Koulutusmainos		
Toukokuu	Pilottiryhmien kontaktointi, Turku. Hankkeen sisällön pilotointi.	Hankekoordinaattori	Sähköposti	Muistio	TOIMINTA	
Kesäkuu	Asiantuntijahaastattelu Lassi Pruuki 3.6.2014. Hankkeen asiantuntijatiedon keruu.	Hankekoorinaattori	Keskustelu	Muistio		
Toukokuu	Yhteistyöpalaveri MLL.n kanssa. Hankkeen yhteistyökumppanuus.	Hanke + MLL	Keskustelu	Muistio		
Kesäkuu	Ohjausryhmän 1. kokoontuminen 5.6.2014, asiantuntijahaastattelu Timo Linnossuo. Kehittämistyön keskeiset tavoitteet ja linjaukset valmiina.	Hanketoimijat	Keskustelu	Muistio		
Elokuu	Yhteistyö neuvottelu Raision srk.n kanssa	Hankekoordinaattori	Keskustelu	Muistio		
Elokuu	Suunnittelupalaverit 1. ja 2. MLL.n Ina Vahalahden kanssa. Pilotoinnin keskeiset sisällöt valmiina.	Hankekoordinaattori + MLL	Keskustelu	Muistio		
Syyskuu	Ohjausryhmän 2. kokoontuminen 19.9.2014, asiantuntijahaastattelu Saku Tuominen. Kehittämistyön sisällön tarkentaminen sekä levitystyö.	Hanketoimijat	Havainnointi, haastattelu,innovointi	Havainnointilomake ja sen koonti, piirustukset ja kirjoitukset		
Lokakuu	Pilotointi 1., Turku. Hankkeen sisällön pilotointi.	Hankekoordinaattori	Havainnointi, haastattelu,innovointi	Havainnointilomake ja sen koonti, piirustukset ja kirjoitukset		
Lokakuu	Pilottiryhmän kontaktointi, Naantali	Hankekoordinaattori	Puhelin, sähköposti	Pilotointihakemus Naantalin kaupungille		
Marraskuu	Pilotoinnit 2.-6., Turussa ja . Hankkeen sisällön pilotointi.	Hankekoordinaattori	Havainnointi, haastattelu,innovointi	Havainnointilomake ja sen koonti, piirustukset ja kirjoitukset		
Marraskuu	Ohjausryhmä 3. kokoontuminen 12.11.2014. Hankkeen sisällön tarkentaminen.	Hanketoimijat	Keskustelu	Muistio		
Marraskuu	Tukiaineiston keruu, Lapsiasiahenkilöiden kansallinen seminaari 8.11.2014. Hankkeen aineiston keruun.	Hankekoordinaattori	Sähköposti	Kyselylomake	ARVIOINTI	
Joulukuu	PTK.n kouluttajapalaveri, 11.12.2014, hanke arviointi.	Hankekoordinaattori + PTK	Keskustelu, arviointikysely kouluttajille hankkeen sisällöstä	Vastausten kirjallinen koonti		
Joulukuu	Hakemus OKM.ile (lanuke -rahoitus) 15.12.2015.	Hankekoordinaattori + PTK	Kirjallinen hankehakemus	Valmis kirjallinen hankehakemus, lasten toiminnan runko. aikuisille suunnatun koulutuksen runko		
VUOSI 2015						
Tammikuu	Hankkeen esittely Kirkon kasvatuksen päivillä 2015.	Hankekoordinaattori	Luento, esittely	Powerpoint -aineisto	LEVITYS	
Maaliskuu	Ohjausryhmän 4. kokoontuminen, hanke arviointi.	Hanketoimijat	Keskustelu	Muistio		
Marraskuu	Avoin Lapset innovaattoreina -koulutus.	PTK	Kirjallinen koulutusaineisto	Valmis koulutusaineisto		

Kuvio 4. Kehittämishankkeen prosessikuvaus Toikko ja Rantasen (2009, 64) lineaarista mallia mukailien.

7.2 Metodiset perusteet

Kehittämishankkeessa aineiston keruumenetelmänä hyödynnettiin kvalitatiivisia menetelmiä kuten havainnointia ja haastattelua. Kehittämishankkeen toiminnan raportointi pohjautuu hankkeen aikana kerättyjen hanketyöntekijän muistioiden pohjalle.

Havainnointi

Havainnointi -menetelmää käytettiin lasten pilotointiryhmissä. Niissä aikuinen havainnoi asioita, joiden kautta voitiin analysoida lasten innovointia. Lasten toiminnan dokumentoinnin kautta heidän innovoinnistaan saatiin ikään kuin parempi ote. Havainnoinnin käyttämisen keskeisenä hyötynä koettiin se, että tietoa saatiin kerättyä luonnollisessa ympäristössä. Kuten Saaranen – Kauppinen ja Puusniekkakin (2006) toteavat, näin päästiin mahdollisimman lähelle sitä ympäristöä, jossa kehittämistoiminta tapahtui.

Havainnointia voidaan kohdentaa havainnoinnin aiheesta riippuen. Kohteena voivat olla esimerkiksi erilaiset tapahtumat tai ihmiset. Sen katsotaan sopivan erinomaisesti muun muassa vuorovaikutuksen tutkimiseen. Lapset innovaattoreina –havainnoinnissa on kyse käyttäytymisen havainnoinnista ja ei osallistuvasta havainnoinnista. Tässä aikuinen havainnoija pidättäytyi pääsääntöisesti havainnoijana ja lapset työskentelivät. Havainnointi oli strukturoitua, koska haluttiin saada mahdollisimman keskitettyä tietoa lasten toiminnasta. Havainnoinnissa pyrittiin keskittymään varsin pieniin käyttäytymisen osiin, jotta niiden merkitys oli mahdollisimman helposti tulkittavissa. (Laitinen 1998, 72; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Reunamo 2007, 108.)

Hirsjärvi ym. (2009, 202-203) ovat korostaneet, että havainnointi saattaa muuttaa havainnoitavien toimintaa. Heidän mukaansa tällaista mahdollista ongelmaa voidaan lieventää havainnoijan etukäteisvierailuilla havainnoitavien luona. Vaikeutena havainnoinnissa voi olla myös se, että tutkija sitoutuu tunnetasolla tutkittavaan ryhmään. Tämä saattaa aiheuttaa sen, ettei tutkimuksen lopputulos

ole riittävän objektiivinen. Joissakin havainnoinnin tilanteissa on lisäksi vaikea tallentaa havaintoja välittömästi, jolloin tutkijan on vain luotettava muistiinsa ja kirjattava havainnot tilanteen päätyttyä.

Lapset innovaattoreina -toiminnassa havainnoijat tekivät etukäteisvierailun kouluun ja ryhmään tutustumiseen käytettiin erityisesti aikaa. Objektiivisuutta pyrittiin lisäämään sillä, että havainnoitsijoita vaihdettiin ryhmien kesken. Havainnoitsijan tehtävää hoitivat hankevastaava, opettaja ja nuorisotyön ammattilainen.

Haastattelu

Haastattelumenetelmiä voivat olla esimerkiksi strukturoitu haastattelu, strukturoimaton haastattelu tai fokusoitu haastattelu. Haastattelua voidaan käyttää erityisesti silloin, kun halutaan selvittää ihmisten erilaisia kokemuksia, ajattelua ja motivaatiota tutkittavasta ilmiöstä. Lapset innovaattoreina -hankkeessa käytettiin sekä strukturoitua haastattelua että fokusoitua haastattelua. Strukturoitu haastattelu toteutettiin lomakehaastatteluna lapsiasiahenkilöille (liite 7.) sekä hankkeen arvioinnissa PTK – poikien ja tyttöjen keskus ry:ssä (liite 8.). Kysymysten muoto sekä esittämisjärjestys olivat ennalta määrättyjä. Fokusryhmähaastattelu toteutettiin haastattelijan ylläpitämänä ryhmäkeskusteluna erityisesti lasten pilotoinnissa. (Kaila & Mäntyranta, 2008; Hirsjärvi & ym. 2009, 195–196; Pitkäranta 2010).

Aineistojen analysointi

Salosen (2014, 24) kuvaamalla tavalla Lapset innovaattoreina -opinnäytetyön materiaaleja ja aineistoja on pyritty hyödyntämään ja analysoimaan työelämä- lähtöiselle kehittämistyölle olennaisella tavalla. Aineistojen keruussa on pyritty siihen, että ne palvelevat työn esittelyssä ennen kaikkea hankkeen kokonaisku- vausta ja hankkeen tuloksia ja johtopäätöksiä. Aineiston huolellisen analyysin avulla voidaan edistää Lapset innovaattoreina –hankkeen jatkoa kehittämis- hankkeen päätyttyä.

Honkasaari ja Ikonen (2003, 12.) tavoin sekä havainnoinnissa että haastatte- luissa kerättyä materiaalia on tallennettu muistiinpanoiksi ja sen jälkeen aineis- toa on alettu kirjoittaa tekstiksi.

7.3 Hankkeen suunnittelu

Kehittämishankkeen suunnittelu on toteutettu ohjausryhmätyöskentelyssä sekä sen yhteydessä toteutettujen asiantuntijoiden kuulemisten ja niistä saatujen tie- tojen perusteella. Ohjausryhmään kuului yhteensä kuusi henkilöä; kaksi koulut- tajaa PTK:sta, kaksi asiantuntijaa Mannerheimin lastensuojeluliitosta sekä kaksi paikallisseurakunnan edustajaa. Opinnäytetyöntyön laatija on toiminut ohjaus- ryhmän koollekutsujana ja sihteerinä eli hankekoordinaattorina. Hankkeenoh- jausryhmä kokoontui yhteensä neljä kertaa.

Asiantuntijatiedon kerääminen

Asiantuntijatietoa kerättiin lasten innovoinnin käytännön toteuttamisen tueksi. Asiantuntijoina päätettiin haastatella dialogisuuden asiantuntijaa kouluttaja Las- si Pruukia, Turun ammattikorkeakoulun lehtori Timo Linnossuota sekä yrittäjää ja innovointiasiantuntijaa Saku Tuomista an Idealist –yrityksestä. Tämän asian- tuntijatiedon toivottiin luovan uutta perustaa evankelis-luterilaisessa kirkossa tapahtuvalle lasten kuulemisen toteuttamiselle.

Timo Linnossuon haastattelu Innovointi

Linnossuon (2014) kanssa käydyssä keskustelussa ohjausryhmä keskittyi innovointiin. Haastattelussa tuli esiin, että innovointi on muutisana, joka voidaan ymmärtää varsin laajasti ja sitä voidaan verrata myös muutos–sanaan, jonka se on osittain syrjäyttänyt. Innovoinnille, kuten myös muutoksellekin, ovat läsnä usein suuret vastavoimat. Tämä saattaa pohjata uskomukseen, ettei mikään koulutettu ryhmä voi muuttua. Tähän uskomukseen vedoten onkin tärkeää vahvistaa ihmisten ymmärrystä järjestelmien muuttamisesta. Joitain asioita voidaan muuttaa, mutta välttämättä isoja asioita ei pidäkään muuttaa. Innovoinnin perusta onkin myöskin säilyttää kunnioitus ja nöyryys luonnon voimiin.

Linnossuo (2014) mukaan innovoinnin toteuttamisessa saattaa tulla joskus jopa niin *”huono olo, että jopa oksettaa”*. Innovoinnissa on kyse mahdollistetusta ja sallivasta ilmapiiristä jolla tarkoitetaan, että kaikenlainen mokailu ja hölmöilykin on sallittua. Tästä syystä innovoinnin mahdollistamiseksi on sen toteuttajan erityisesti suojeltava kaaosta. Innovoinnissa on kyse laadusta ja pysyvän laadun suojelusta. Linnossuo (2014) kehotti miettimään, ovatko yksilöt aina jonkinlaisen mielenmallin vankeina. Tällainen mielen vankeus ja sen hyväksyminen on hänen mukaansa jopa tuskallista. Joskus muutokselle saattavat olla olemassa suuretkin fysiologiset esteet.

Keskustelun aikana esiin tuli myös, että Lapset innovaattoreina -hanke on mahdollisuus lasten edun mukaiselle toiminnalle. Linnossuo (2014) puhui myös ihmisten asenteesta ja siitä, mitä jokainen voi tehdä, jotta lapsen etu paremmin toteutuisi. Hän korosti pohtimaan, mitä tarkoittaa, kun yksilö saa tulla jonkun näkemäksi. Linnossuo (2014) toi haastattelun lopussa esiin esimerkin, johon hän ohjasi kiinnittämään huomiota, kun toimimme lasten kanssa. *”Kun lapsi huutaa ei meidän tule nujertaa hänen sisuaan vaan vaientaa huuto.”* Kyse on ennen kaikkea kohtaamisesta sekä dialogista ja yhdessä ajattelun taidosta. Toiminnasta, jossa lapsilla on mahdollisuus vaikuttaa, ja jossa aikuiset ovat heidän puolellaan.

Lassi Pruukin haastattelu Dialogi

Pruukin (2014) haastattelun lähtökohta oli osallisuuden ja dialogisuuden vahvistaminen aikuisten ja lasten yhteistoiminnassa. Keskustelussa painotettiin erityisesti evankelis-luterilaisen kirkon ja sen seurakuntien toimintaympäristöä.

Haastattelussa tuli esiin, että tällä hetkellä osallisuuden toteutumisen esteenä saattaa seurakunnissa olla työntekijöiden taito olla ohjaamatta. Osallistavassa työssä onkin pystyttävä olemaan sivussa. Aikuisten tulee tutkia omaa itseään ja suhdettaan toisiin ihmisiin. Ihmisten tulee pysähtyä pohtimaan omaa rooliaan, mitä tarkoitetaan toisen ihmisen kuuntelulla, mitä tarkoittaa olla kiinnostunut ja miten viivyttää omien ajatustensa ilmaisua. Aidossa osallisuuteen ohjaavassa dialogisuudessa kyse on siitä, miten kysytään lisää ja miten kiinnostutaan toisen ihmisen sanoista.

Lasten kanssa käytävä dialogisuus on vaativampaa. Aikuisten ja lasten dialogisuus on itsensä haastamista prosessiin. Kyse on toisaalta yksinkertaisimmillaan siitä, miten eletään yhdessä lasten kanssa ja miten tässä yhdessäolossa lapset saavat ilmaista omia mielipiteitään. Lapset tulee kohdata arvokkaina yksilöinä. Kasvatuksen ammattilaisille tämä Pruukin (2014) mukaan tarkoittaa oman toiminnan analysoimista ja aktiivista oman ammattilaisuuden kehittämistä lasten kuulemisessa. Asioista ei tule tehdä liian monimutkaisia ja vaikeita vaan yksinkertaistaan ohjeeksi: aikuinen kysy ja kuuntele!

Pruukin (2014) haastattelussa pohdittiin myös aikuisen ja lasten vuorovaikutusta ja mitä vuorovaikutuksessa tapahtuu, jos aikuiset eivät itse usko siinä tärkeään dialogisuuteen. Dialogisuuden toteutuminen vaatiikin omia kokemuksia ja malleja. Tässä yhteydessä haastattelussa tulivat esiin myös muut yhteiskunnassamme laajasti esillä olevat teemat kuten johtajuus ja palautteen antaminen. Miten ihmiset sietävät vaikkapa kriittistä palautetta tai miten osataan olla tarpeen tullen myös neuvottomia? Kuuntelu on suhtautumista omiin toimintamalleihin. Oikeastaan ”se on niin vaikeaa kun se on niin yksinkertaista”. Siihen liittyvät kysymykset: Miten osaan luoda tiloja, joissa puhutaan? Miten osaan asettua kuuntelemaan?

Saku Tuomisen haastattelu Lasten luovuus ja kuuleminen

Tuomisen (2014) haastattelussa painopiste oli lasten luovuudessa, innovointityöskentelyissä sekä lasten kuulemisessa. Keskustelussa korostui lasten kuulemisen aitous ja syvyys. Kuulemisen vaarana saattaa olla, etteivät aikuiset teknisesti toteutetun kuulemisen jälkeen olekaan kiinnostuneita siitä, mitä lapsilla on sanottavana. He ikään kuin ohittavat lapsilta saadun tiedon. Aikuiset voivat ajatella, että lapset ovat väärässä eikä heillä ole riittävää osaamista erilaisiin asioihin. Tästä syystä heitä ei tarvitse kuulla. Aikuisten onkin kysyttävä itseltään, onko heillä halua ymmärtää mitä lapset toivovat ja haluavat. Haluavatko aikuiset kuulla lapsia, vaikka lasten mielipiteet tuottavat liikaa työtä?

Lasten tulee konkreettisesti nähdä, että heidän sanomisillaan on merkitystä. Tärkein tavoite kuulemiselle on, että lapset näkevät mielipiteidensä merkityksen ja että kuuleminen päättyy aikuisen tekoon; polku kuulemisesta tekoon on jo etukäteen päätetty.

Tuomisen (2014) mukaan luovuudessa on kyse halusta tehdä asioita paremmin ja eri tavalla kuin kenties aikaisemmin on tehty. Esimerkkinä huonosta luovuudesta ovat hänen mielestään yleiset aloitelaatikat. Ne pitäisi kaikki poistaa, koska ne luovat illuusioita ihmisten kuulemisesta. Maailma on jo valmiiksi täynnä sellaista ideointia, joka ei oikeastaan johda minnekään.

Tuomisen (2014) toi esiin myös, ettei kaikkien lasten tarvitse osallistua. Tulee ymmärtää, että jokaisella on oma osaamisalueensa. Ihminen on parhaimmillaan silloin, kun kokee itse olevansa hyvä jossakin. Lasten on saatava osallistua sellaiseen, mikä heitä kiinnostaa ja mihin heillä on oikeasti mahdollisuus vaikuttaa.

Tuomisen (2014) toivoi, että lapset innovaattoreina -pilotoinnissa lapset pääsivät suunnittelemaan ja toteuttamaan jotakin heille itselleen ”järjettömän” hienoa. Hän kehotti pohtimaan, voisiko pilotoinnissa konkreettisesti kysyä ja kertoittaa lasten mielipiteitä joistain heille tärkeistä asioista. Hän toivoi, että synnyttävä toimintamalli olisi mahdollisimman radikaali.

Lapsivaikutusten arviointiin liittyvien mallien kerääminen

Lapset innovaattoreina -pilotoinnissa päätettiin keskittyä erityisesti tukemaan evankelis-luterilaisen seurakuntien lapsivaikutusten arvioinnin toteuttamista, jonka toteuttamisessa keskeistä on lasten asiantuntijatiedon kerääminen ja tämän tiedon hyödyntäminen. Tästä syystä oli olennaista kartoittaa, millaisia päätöksiä seurakunnissa toteutetaan, joissa lasten kuulemista ja mielipiteen huomiosta tarvitaan. Tietoa päätettiin kerätä seurakuntiin nimetyiltä lapsiasiahenkilöiltä, joiden tehtävä on vahvistaa lasten edun ja osallisuuden toteuttamista seurakunnissa. Tällaisia lapsiasiahenkilöitä voivat olla seurakuntien työntekijät tai luottamushenkilöt.

Marraskuussa 2014 Seurakunnalliset palvelujärjestöt yhteistyössä Kirkkohallituksen kanssa järjestivät valtakunnallisen seurakuntien lapsiasiahenkilöiden seminaarin. Seminaari oli tarkoitettu kaikille seurakuntiin nimetyille lapsiasiahenkilöille. Seminaarin yhteydessä lapsiasiahenkilöitä kehoitettiin kirjamaan seurakunnissa jo toteutuvia päätöksiä (liite 7.), joissa lapsivaikutusten arviointi tulisi toteuttaa.

Seminaarissa kerättyjä lapsivaikutusten arviointiin liittyviä päätöksiä seurakunnissa olivat erilaiset rakennus- ja korjaushankkeet kuten kirkon peruskorjaus, iltapäiväkerhon asfalttipihan aidan rakentaminen ja seurakunnan sisäilmaongelmat. Päätettäviä asioita olivat myös virkoihin ja toimiin liittyvät asiat kuten kanttorin viran hakuprosessin käynnistäminen ja lapsityön toiminnanohjaajan työnkuvan muuttaminen niin, että siihen sisältyy myös diakoniatyön esimiestehävät. Esillä olivat myös toiminnan toteuttamiseen liittyvät päätökset kuten seurakunnan päiväjumalanpalveluksen ajankohdan muuttaminen ja päiväkerhojen toimintapaikan muuttaminen. Talouteen liittyvistä päätettävistä asioista esillä olivat työalojen budjetit ja niihin kohdistuvat säästötoimet, erilaisten avustusten myöntämiset sekä toiminnan maksut.

Lisäksi lapsivaikutusten arviointia katsottiin tärkeäksi toteuttaa erilaisissa laajoissa organisaatiota ja toimintaa koskevissa muutoksissa kuten seurakuntalii-

toksissa, toiminnan yleisissä resursoinneissa, työnkuvien luomisessa ja tarkasteluissa, toimitilojen käytön lakkautuksissa sekä strategiaprosesseissa.

7.4 Hankkeen toteutus

Lasten pilotointiryhmät

Kehittämistyössä lasten innovointia koskevat pilotoinnit toteutettiin marras- ja joulukuun 2014 aikana kahdessa eri alakoulussa. Pilotoinneille haettiin virallinen lupa (iite 1.). Se päätettiin toteuttaa kymmenenvuotiaiden lasten kanssa, koska he ovat vasta aloittamassa itsenäisten ratkaisujen tekemistä, ja siten vastuun kehittymisen kannalta ratkaisevassa iässä.

Pilotointi rakennettiin siten, että se auttaisi erityisesti seurakunnissa esiin tulevia päätöksiä, joissa olisi syytä toteuttaa lapsivaikutusten ennakoarvioinnin mukainen lasten ja nuorten mielipiteen huomioinen. Tällaisia päätöksiä ovat edellisessä luvussa esiintyneet seurakuntien rakennemuutokset, strategiatyöskenteilyt, henkilövalinnat ja rakennushankkeet.

Pilotoinneissa hyödynnettiin erityisesti lapsille ominaisia tapoja toimia, ja niitä pyrittiin kehittämään lasten kanssa mielipiteen ilmaisemisen välineiksi. Tällaisia olivat muun muassa leikki, liikkuminen ja toiminnallisuus. Näiden avulla syntyneitä lasten hullunkurisiakin ajatuksia voitiin kypsyttää varteenotettaviksi ratkaisumalleiksi. Kehittämistyössä hyödynnettiin myös erilaisia luovuustekniikoita: malleja ja tehtäviä, joiden avulla pystyttiin vapauttamaan yksilöiden ja ryhmien luova potentiaali.

PILOTTITYÖSKENTELEY 1. Tutustuminen

Ensimmäisen pilottityöskentelyn kesto oli 45 minuuttia. Tavoitteena oli rohkaista lapsia ilmaisemaan itseään, omia mielipiteitään ja tunteitaan. Keskeistä oli mahdollisimman yksinkertaisesti kertoa lapsille, mistä pilotoinnissa ja hankkeessa on kyse. *”Aikuiset tekevät paljon päätöksiä, joissa heidän tulisi huomioi-*

da lasten mielipiteet. Näin tapahtuu kuitenkin vielä liian vähän. Olemme toteuttamassa hanketta, jossaideoimme malleja, jolla lapset voisivat itse vaikuttaa ja tulla kuulluiksi erilaisissa teille tärkeissä asioissa. Toivon, että oikein pinnistätte aivonystyröitänne ja kerrotte rohkeasti omia mielipiteitänne, ideoitänne ja ajatuksianne.”

Menetelminä ensimmäisessä työskentelyssä käytettiin ryhmäharjoitetta ja luovuusharjoitteita kuten Hai –vaara, Tuumataan ja Firman pystyyn (kts. liite 2).

Tuumataan harjoituksessa lapsille annettiin kaksi erilaista haastetta, jotka olivat koulu ilman kirjoja ja Ebola -viruksen leviäminen maailmassa. Harjoituksen tavoitteena oli selvittää yleisesti lasten luovuuden tasoa. Harjoitus osoitti, että lapset pystyvät nopeasti ja yksinkertaisesti synnyttämään varsin käyttökelpoisia, uusia ja korvaavia toimintatapoja. Esimerkkinä lasten ideoista olivat kirjojen korvaaminen tietokoneilla, tableteilla, monisteilla ja taululla. Lapset toivat esiin myös erilaisia kampanjoita, joita heidän mielestään kirjojen rahoittamiseksi voitaisiin toteuttaa.

Ebola -viruksen käsittely oli lapsille selkeästi vaikeampaa. Lapset ideoivat kuitenkin omista vastauksistaan hyvin konkreettisia muutosmalleja kuten; rokotaminen, uusien vastalääkkeiden kehittäminen, omasta hygieniasta huolehtiminen ja eristäytyminen. Jotkut lasten ideat olivat kokonaan uusia esimerkkinä tästä malli, jossa kaikki ihmiset viedään sairaalaan, heidät tarkistetaan ja ne, joilla tauti on, hoidetaan terveeksi. Toinen lasten kehittämä uusi esimerkki liittyi tuholaistorjujiin, jotka etsivät taudin alkuperän ja sen jälkeen tuhoavat sen.

Harjoitusten jälkeen lasten kanssa käytiin keskustelua siitä, mikä tällaisessa pohdinnassa oli helppoa ja mikä vaikeaa. Kouluharjoite oli lasten mielestä selkeästi helpompi, koska se kosketti heidän omaa arkeaan.

Ensimmäisen pilotoinnin viimeinen tehtävä oli valmistaa lapset seuraavaan pilotointiin. Tämä toteutettiin Työhaastattelu–harjoitteella (kts. liite 2.). Siinä lasten tehtävänä oli kirjoittaa heistä itsestään luottamuksellinen työhaastatteluvastaus, jonka vain firman omistajat lukevat. Haastattelussa lapsia kehoitettiin tuomaan esiin omia mielenkiinnon kohteitaan ja vahvuuksiaan.

Ensimmäisen pilotoinnin havaintoja oli, että työskentely jännitti oppilaita. Oppilaat tekivät annetut tehtävät tunnollisesti. Luovuuden tuumaustalkoot -harjoite osoitti, että lasten saattaa olla vaikea puuttua isoihin ongelmiin, koska ne ovat lapsen arjesta kauempana. Lapset kaipaavat selkeästi aikuisen rohkaisua ja ohjaamista ideoinnissa. Ensimmäisellä pilotointi kerralla myös korostui, että lapsille on tärkeää etukäteen jakaa käsiteltävät asiat mahdollisimman pieniin osiin, jolloin niiden sisältö on lapsille helpompi käsitellä.

PILOTOINTITYÖSKENTELEY 2. Lasten omat vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet

Toisen pilottityöskentelyn kesto oli kaksi tuntia. Tavoitteena oli tuoda esiin lasten omia kiinnostuksen kohteita ja vahvistaa ryhmän keskinäistä työskentelyä. Menetelminä työskentelyssä käytettiin harjoitteita: Paperitorni (kuva 1.) ja Firma toimii (kts. liite 3).

Kuva 1. Lapset toteuttamassa Paperitorni –harjoitetta.

Pilotoinnin alussa ryhmä jaettiin kolmeen pienryhmään lasten edellisellä kerralla toteuttamien työhakemusten perustella. Jaon suoritti aikuinen ohjaaja.

"Nyt perustetaan uusi yritys. Jokaiseen yritykseen valitaan töihin henkilöitä, joilla on samanlaisia kiinnostuksen kohteita. Omista kiinnostuksen kohteistanne olette omassa työhakemuksessanne kertoneet. Olemme valinneet firman työntekijät valmiiksi. (Jako ryhmiin aikuisen toimesta.) Kun firmaan valitut henkilöt ovat kasassa, mietitään yhdessä, mitä teidän firmanne tekee? Sen kannattaa tehdä jotain sellaista, missä te kaikki jotenkin olette hyviä. Mikä on jokaisen tehtävä firmassanne? Tämän jälkeen antakaa yrityksellenne nimi."

Firmojen sisällöissä korostui lasten omissa työhaastatteluissa esiin tulleet mielenkiinnon kohteet. Firmassa jokaiselle lapselle luotiin oma rooli ja roolille tehtävä. Lapset perustivat muun muassa mainostoimiston ja harrastuspaikan, jonne muut lapset voivat tulla kokeilemaan uusia harrastuksia.

Valmiille firmoille annettiin ratkaistavaksi koulun toimintaan liittyvä ongelma ja siihen liittyvä säästöjen kehittäminen. Harjoite aloitettiin listaamalla koulussa syntyviä kuluja. Yritysten tehtävänä oli kilpailla keskenään koulun säästöjen kehittämisessä, jotta he jatkossa saisivat riittävästi asiakkaita. Tästä syystä tehtävässä saatujen ideoiden määrä korvasi niiden laadun. Lapsille kerrottiin, että mitä useampia ja hullunkurisempia ehdotuksia he pystyvät tuottamaan sitä enemmän heidän firmansa tienaa rahaa. Lopuksi lapset saivat esittää omat ideansa muille.

Lapset pystyivät kehittämään hyvin monenlaisia säästöjä koskien koulun toimintaa. Säästöjä ideoitiin myös liittyen koulun organisaatioon ja rakennuksiin. Säästöjä etsittiin esimerkiksi sähkönkulutuksesta, kouluavustajien ja siivoojien palkkauksesta ja välituntivälineistä. Lapset olivat valmiita karsimaan myös niistä palveluista, joita lapsille tarjotaan koulutyön rinnalla, kuten hammashuolto ja välipalatarjoilu. Lasten mielestä myös opetusryhmiä voitaisiin tarvittaessa kasvattaa. Hygieniassa voitaisiin säästää käyttämällä enemmän käsidesiä ja poistamalla pyyhkeitä kertakäyttöisten paperikäsiliinojen sijaan.

Harjoitteen toteuttamisen aikana aikuisen tehtävä oli havainnoida lasten toimintaa. Saaranen-Kauppinen & Puusniekan (2006) mukaisesti havainnoitsijan tuli olla mahdollisimman avoin kaikelle tilanteessa tapahtuvalle toiminnalle. Havain-

noitsija sai antaa ohjeita, mutta ei saanut suunnata lasten työskentelyä mihinkään tiettyyn suuntaan. Havainnointia tehtiin kolmessa ryhmässä ja jokaista ryhmää havainnoi yksi aikuinen toimija. Lasten työskentelyä havainnointiin seuraavien kysymysten avulla:

- Miten lapset kommunikoivat ryhmässä?
- Vetäytyykö joku, toimiiko joku aktiivisemmin kuin muut? (Tarkkaile lasten asentoja, puhetapaa ja puheen määrää)
- Miten lasten välinen vuorovaikutus sujuu?
- Toimivatko lapset tasapuolisesti?
- Miten lapset vievät ideointia viedään eteenpäin? (Tarkkaile lasten keinoja luoda uutta)

Havainnoinnista saadut tulokset osoittivat, että lasten kommunikointi keskenään on kohtuullista. Toisissa ryhmissä lapset puhuvat toistensa päälle, mutta toisissa ryhmissä syntyy hyvää keskustelua, jossa melkein kaikki ryhmän jäsenet pystyvät tuottamaan uusia ideoita. Lapset osaavat myös pyytää puheenvuoroa ja tarvittaessa vahvistaa tai tyrmätä toistensa ideat. Osassa ryhmiä muodostuu ryhmän sisällä erilliset sukupuoliryhmät. Ryhmätyöskentelyn edetessä tämä kuitenkin purkautuu ja ryhmän kommunikointi muuttuu tasapuoliseksi. Fyysisyys näkyy ryhmässä eri tavoin. Toisten lasten on vaikea toteuttaa tehtävää paikallaan ja lapset ovat levottomia. Lattialla työskentely aiheuttaa makaamista ja tehtävästä herpaantumista.

Vuorovaikutus ryhmissä on vaihtelevaa. Yhden työskentelyryhmän sisällä syntyy heti kaksi ryhmää. Tästä syystä jotkut ryhmän tehtävät jäävät paikalleen ja tarvitaan ulkopuolista aikuisen tukea asioiden eteenpäin viemisessä. Toisissa ryhmissä lasten vuorovaikutus on todella hyvällä tasolla. Lapset tekevät toinen toisilleen tehtävän aikana tarkentavia kysymyksiä ja osaavat huolellisesti kuunnella muita ryhmän jäseniä.

Tasapuolisuus korostuu sukupuolten välillä. Pojat keskittyvät vain toisten poikien ehdotuksiin ja tytöt omiinsa. Kovaäänisemmät saavat enemmän vuoroja. asioita viedään kuitenkin eteenpäin puhumalla. Itsekeskeisyys näkyy toisissa

ryhmissä enemmän kuin toisissa. Yhteistyötaitojen puuttumattomuus näkyy uuden luomisessa. Välillä ryhmässä takerrutaan mustavalkoiseen ajatteluun.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että ryhmät toimivat toinen toisistaan aivan erilaisella tavalla. Tyttöjen ja poikien erot korostuvat ja työskentely poikien ja tyttöjen kesken voi olla haasteellista. Kaikki lapset eivät vielä pysty ymmärtämään syy-seuraussuhteita ja siksi ohjaajan roolissa korostuu lapsille jatkuvasti esitettävä sana: ”Miksi?”. Toiminnassa keskeistä on pohtia aikuisten ohjaamisen merkitystä ja lasten tuntemista.

PILOTOINTITYÖSKENTELY 3. Innovointi

Kolmannen pilottityöskentelyn kesto oli kaksi tuntia ja sen tavoitteena oli toteuttaa lasten innovointia kartoittamalla lasten mielipiteitä heidän kuulemisestaan ja lasten ja aikuisten välisestä yhteistyöstä. Menetelminä pilotoinnissa hyödynnettiin muun muassa ME-harjoitetta ja Klinikka-työskentelyä. (kts. liite 2.).

Pilotoinnin alussa toteutettu Me-harjoite, jossa lasten tuli omien vahvuuksien lisäksi pystyä tuomaan esiin itse luomiensa ryhmien eroja ja yhtäläisyyksiä. Harjoite toteutettiin lasten itsensä luomissa ryhmissä. Tästäkin syystä harjoitteen tavoitteena oli korostaa lasten omaa vastuunottoa ja aikuisen roolia ei ryhmän ohjaajana vaan ryhmän toiminnan tukijana. Vastuu ryhmän toiminnasta pyrittiin antamaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti lapsille itselleen.

Ryhmäharjoitteen jälkeen siirryttiin Klinikka-harjoitteeseen (kts. liite 2.), jonka perusta luotiin erään kaupungin strategisen ohjelman pohjalta. Teemoiksi strategiasta nostettiin yksilöiden osallisuus ja liittyminen ympäristön kehittämiseen. Klinikka-harjoitteessa keskeistä oli kartoittaa lasten ymmärryksen tasoa ja heidän suhdettaan heille tärkeisiin asioihin. Aikuisten tehtävä oli havainnoida lasten toimintaa havainnointilomaketta (liite 3.) hyödyntäen.

Havainnoissa tuli esiin, että harjoitteen aikana lapset kommunikoivat keskenään aktiivisesti ja innostuneesti. He kyselevät toisiltaan, miten tehtävässä tulisi edetä. Ryhmän aktiivisuustaso on vaihtelevaa. Toiset osallistuvat aktiivisesti, pohti-

vat mitä pitäisi tehdä, seuraavat toisten työskentelyä ja toiset taas vetäytyvät. Lasten välinen vuorovaikutus on toimivaa ja positiivista. Kaikkia lapsia kuunnellaan. Lapset itse pitävät huolta siitä, että ryhmässä kaikkia kuullaan. Lapset pystyvät jatkamaan toinen toistensa ideoita ja kehittämään niitä edelleen. Harjoitus osoittaa, että lapset pystyvät hyvin yksilöidystikin kuvaamaan heille tärkeitä asioita ja sitä, miten he haluaisivat niihin vaikuttaa. Lisäksi harjoitus osoitti, että vaikeassakin käsiteltävässä teemassa lapset voivat olla osallisia, kun asia on ennakkokäsitelty heille sopivalla tavalla.

Viimeisenä tehtävä haluttiin luoda vapaa innovointitilanne. Siinä lapsille annettiin tehtäväksi innovoida niitä keinoja, joilla lapsia voitaisiin kuulla heitä koskevissa asioissa. Lasten kuulemisen vaikea termi päätettiin sanoittaa lapsille ymmärrettävällä tavalla. Termiksi valittiin lasten ja aikuisten yhteistyön kehittäminen. Lasten tehtävä oli luoda jonkinlainen uusi malli tai tapa, jolla aikuiset paremmin kuulisivat lasten mielipiteitä lapsille tärkeissä asioissa ja aikuisten ja lasten yhteistyö paranisi.

Lasten työskentelyssä korostui aika. Mitä enemmän ryhmille annettiin aikaa, sitä paremmin he pystyivät uusia ideoita tuottamaan. Lasten tuotoksia aikuisen ja lasten yhteistyön kehittämiseksi olivat muun muassa aikuisen ja lapsen välinen kuulemisvihko, isommat lapset pienten tukena –verkosto (kuva 2.), jossa lapset jakavat tietoa keskenään, opettajan ja oppilaiden koulupäivän päätteeksi toteutettava kuule minua –vartti ja aikuisille suunnattu kuulolaite, joka pakosyöttää lasten ajatuksia päivän.

Kuva 2. Lasten piirtämä kuva Isommat lapset pienten tukena –verkostosta.

PILOTOINTITYÖSKENTELEY 4. Lasten palaute

Neljännän pilotoinnin tavoitteena oli kerätä lapsilta palautetta aiemmista työskentelyistä ja synnyttää ideoita Lapset innovaattoreina -työskentelyn nimeksi. Pilotoinnin kesto oli 45 minuuttia ja metodina käytettiin lasten Fokus ryhmä – haastattelu menetelmää.

Lasten palautteista korostui, että työskentelyt olivat heidän mielestä kivoja. Kivoja, koska ne toteutettiin ryhmässä ja he saivat toimia yhdessä toisten lasten kanssa. Positiivista palautetta lapsilta saivat myös työskentelymetodit. Ne koettiin hauskoina ja lapset iloitsivat myös siitä, että heiltä kysyttiin asioita suoraan ja että he saivat leikkiä. Erityisen paljon positiivista palautetta lapset antoivat firma-harjoituksesta. Lapsille iloa tuotti myös se, että asiat, joita toteutettiin, olivat heille ennalta kokemattomia ja monille kokonaan uusia. Lisäksi he iloitsivat myös siitä, että juuri heidän luokkansa oli valittu erityiseksi pilottiryhmäksi.

Lapsilta haluttiin saada myös ideoita koko lapset innovaattoreina – työskentelylle. Tehtäväännossa korostettiin lasten vapautta määritellä sitä, mi-

ten he olivat kokeneet toiminnan sisällön. Lasten ideoimia nimiä työskentelylle olivat: Fimalapset, A lesson of fun, Mielikoe, Ryhmätoiminta/Ryhmätehtävä, Lasten kuunteleminen, Lasten mielipiteiden kysymistä, Mielipidetunti, Kyssäritunti, Me teimme yhteistyötä, Erityistunti, KittiKottiLotti voi, Miettimistä, Kuunnellaan lapsia ja Annetaan mielipiteitä.

PILOTOINTITYÖSKENTELY 5. Lasten kuuleminen

Viides pilotointi toteutettiin eri ryhmässä kuin neljä aikaisempaa pilotointia. Työskentelyn tavoitteena oli vahvistaa aikaisemmassa saatuja havainnoinnin tuloksia. Tästä syystä viides pilotointi toteutettiin räätälöidysti pohjautuen aikaisempien pilotointien sisältöön. Lapset toteuttivat 90 minuutin aikana muun muassa Torni-harjoitteen, Firma-harjoitteen sekä Lasten vapaan innovoinnin. Uutena harjoituksena lapsille annettiin jälleen kaupungin strategiaan liittyvä analyysi. Strategiasta valittiin teemoja, joita lasten piti käsitellä vastaamalla kysymyksiin mikä minulle on tärkeää ja miksi. Strategiasta nostetut teemat olivat kaupunkiympäristö, luonto, harrastusmahdollisuudet, koti ja koulu. Aiheita käsiteltiin erilaisten etukäteen valittujen kuvien kautta. Viimeisenä tehtävänä pilotoinnissa toteutettiin avoin innovointi liittyen lasten ja aikuisten yhteistyön vahvistamiseen.

Havainnointi tässä ryhmässä osoitti, että lapset kokevat mielekkäänä oman elämänpiirinsä kehittämisen ja siihen liittyvän pohdinnan yhdessä toisten lasten kanssa. He kykenevät luomaan ja ideoimaan uusiakin ideoita lähiympäristönsä kehittämiseksi melko helposti. Aikuisten tukea tarvitaan, ei niinkään toiminnan ohjaamiseen, vaan asioiden selventämiseen. Kun lapsille annetaan vastuu ryhmän toiminnasta, he pyrkivät toimimaan tasapuolisesti ja tunnollisesti.

Sellaiset lapset, joilla on jonkinlaista kokemusta osallisuustyöskentelyistä, kuten koulun oppilaskuntatyöskentelyistä, pystyvät viemään kehittämisideoitaan muita lapsia pidemmälle.

Tässä ryhmässä lasten ja aikuisten välistä yhteistyötä ja lasten kuulemistä kehittäviä menetelmiä olivat paikallislehden keskiaukeamalla luotu tila lasten ajatuksille, jolloin aikuiset löytävät ne sieltä helposti, kouluissa säännöllisesti kiertävä päättäjät, joka kysyy lasten mielipiteitä ja lasten omat kirjeet suoraan kaupunginjohtajalle.

PILOTOINTITYÖSKENTELY 6. Lapsivaikutusten arviointi

Viimeinen lasten pilotointityöskentely keskittyi lasten haastatteluun. Haastattelun tavoitteena oli selvittää lasten ajatuksia erityisesti lapsivaikutusten arvioinnissa esiin tulleista päätöksistä, joissa lapsia pitäisi kuulla. Haastatteluun valittiin kolme mahdollisimman erilaista päätöstä, joissa tulisi kartoittaa lasten mielipidettä. Ensimmäinen oli viran hakuprosessin käynnistäminen, toinen rakennushanke sekä kolmas budjettikäsittely. Haastattelu toteutettiin fokus -ryhmässä.

Ensimmäiseksi lapsilta kysyttiin, mitä asioita tulisi ottaa huomioon, kun erilaisiin työtehtäviin valitaan aikuisia, jotka työskentelevät lasten kanssa. Lasten mielestä ei tulisi valita sellaisia aikuisia, jotka vain itse päättävät asioista. Heidän mielestään tulisi valita sellaisia aikuisia, joille on tärkeää lasten mielipiteen kartoittaminen ja jotka myös käytännössä kysyvät lasten mielipiteitä. Lapsille oli myös tärkeää, että aikuinen osaa antaa arvon lasten omalle tavalle toimia ja osaa antaa lapsille riittävästi omaa tilaa. Lapset pitivät myös tärkeänä, ettei aikuinen huuda ja että hän osaa olla kiva. Aikuisen tulisi olla sellainen, joka osaa ottaa lapset vakavasti. Mikäli valittavana työtehtävänä olisi opettajan tehtävä, tulisi lasten mielestä tähän tehtävään valittavan osata opettaa niin, että opettaminen on selkeää ja oppiminen hauskaa. Lapset korostivat myös opettajana toimivan hyviä käytöstapoja, viisautta ja kiltteyttä. Muina arvostettavina piirteinä lapset aikuisessa pitivät tasapuolisuutta, reiluuutta ja kohtuullisuutta.

Lapsilta myös kysyttiin, miten lapset voisivat käytännössä osallistua erilaisiin henkilövalintaprosesseihin. Lasten mielestä he voisivat tehdä etukäteiskysymyksiä työhaastatteluihin tai he voisivat päättää ne kysymykset, joita haastattel-

tavalle esitetään. Lapset ideoivat, että he voisivat olla läsnä kuulemassa haastatteluja ja sen jälkeen he voisivat äänestää hakijoista oman suosikkinsa. Lapset myös sanoivat, että valintaraatiin voisi osallistua jokaiselta luokalta yksi edustaja. Lapset korostivat kuitenkin, ettei heillä ole riittävää osaamista ja tietoa siitä, miten erilaisiin virkoihin ihmisiä valitaan.

Toinen asia, josta lapsia haastateltiin, olivat erilaiset rakennushankkeet. Ensiksi lapsilta kysyttiin, mikä heidän mielestään yleisesti on tärkeää, kun rakennetaan erilaisia toimitiloja lapsille. Lasten mielestä talojen suunnittelussa ja rakentamisessa keskeistä oli turvallisuus. Aikuisten tulee luoda sellaisia paikkoja, jotka ovat lasten toiminnalle ja olemiselle turvallisia. Tämä heidän mukaansa tarkoittaa sitä, että esimerkiksi rakennukset on merkitty lapsille selkeällä tavalla. Tilat on aidattu ja niistä pidetään hyvää huolta. Kouluja suunniteltaessa lapset toivoivat sellaisia pulpetteja ja tuoleja, jotka ovat samankorkuisia kuin lapset itse. Kaiken kaikkiaan erilaisten huonekalujen tulee olla kestäviä. Tiloissa tulisi myös huomioida, että toimiessaan lapset saattavat tarvita aikuisten apua. Aikuisten tiloja ei näin ollen tulisi eriyttää lasten tiloista. Lapset pitivät tiloissa tärkeänä myös valoisuutta ja sitä, että jo suunnitteluvaiheessa kiinnitetään huomiota homeen ehkäisyyn.

Koulurakennuksiin lapset ideoivat välituntihuoneen, jossa voidaan oleilla, jos esimerkiksi ulkona sataa vettä tai on liian kova pakkanen. Välituntihuoneessa voisi olla buffet. Lasten mielestä kouluissa tärkeää on myös puhtaus. Tähän liittyi myös hyvä ilmanvaihto. Tilojen pitäisi olla riittävän isoja ja avaria. Lapset huomioivat myös ennakkoinnin, eli että suunnittelussa osattaisiin ottaa huomioon riittävyys silloin, kun on todennäköistä, että ikäkaudet kasvavat. Lapset toivoivat, että koulurakennukset keskitettäisiin niin, että ne olisivat lähellä muita kunnan palveluja kuten liikuntakeskuksia.

Toisena asiana liittyen rakennushankkeisiin lapsia pyydettiin miettimään, miten he voisivat konkreettisesti osallistua rakentamiseen. Lasten mielestä olisi tärkeää osallistaa heidät jo suunnitteluvaiheessa. Lapset voisivat ehdottaa omia ideoitaan rakennuksen tilaratkaisuihin ja sisustukseen. Toki myös rakentami-

sessä lapset voisivat toimia muun muassa auttamalla raskaimmissa töissä, kuten esimerkiksi tiilien kasaamisessa ja kasvien istuttamisessa.

Viimeisenä kysymyksenä lapset saivat vapaasti kertoa, mihin heidän mielestään kuntien taloutta tulisi suunnata. Lapset pystyivät erittelemään runsaasti kohteita, jotka heidän mielestään olisivat tärkeitä. Keskeistä harjoitteesta oli havaita, että lapset pystyivät nimeämään kehittämiskohteita myös oman elinympäristönsä ulkopuolelta.

Lasten mielestä kuntien taloutta tulisi kohdentaa niille, jotka eniten tarvitsevat taloudellista tukea. Lasten mielestä tärkeää oli antaa rahaa siihen, että jokaiselle luodaan samanlaiset edellytykset elää. He kuvasivat tätä käsitteellä ”kaikille on taattava hyvä koti”. Vastauksissaan lapset kaiken kaikkiaan toivat esiin sosiaalisen ennaltaehkäisevän työn merkityksen.

7.5 Hankkeesta syntynyt koulutuksen alustava runko

Kasvatuksen ammattilaisille suunnattu koulutus

Kuten luvussa 2.1 kuvataan, Lapset innovaattoreina –kehittämishankkeen tavoitteena oli lähteä kehittämään kasvatuksen ammattilaisille suunnattua koulutusta. Koulutuksen tavoitteena on, että kasvatuksen ammattilaiset saavat konkreettisia apuvälineitä siihen, miten he lasten omaa luovuutta hyödyntämällä voivat synnyttää uusia tapoja kuulla lapsia ja antaa lapsille mahdollisuus vaikuttaa heitä koskevissa asioissa.

Pilotointitoiminta vahvisti, että kasvatuksen ammattilaisille suunnatun koulutuksen sisällössä tulee yhdistää sekä käytäntöä että teoriaa, jotta aikuiset koulutettavat saavat itse välittömän kokemuksen innovoinnin toimivuudesta ajatusten ja toiminnan kehittäjänä.

Kuvio 5. Ehdotus aikuisille suunnatun koulutuksen pohjaksi.

Koulutuksen rungoksi (kuvio 5.) ja (liite 6.) kehiteltiin kolmiosaista mallia, jonka ensimmäisessä osassa osallistuja saa teoretietoa siitä mitä kaikkea innovoinnilla tarkoitetaan ja millainen luovuusprosessi innovoinnin toteuttamiseksi tarvitaan. Lisäksi erilaisten harjoitusten kautta osallistujan pääsee jo heti koulutuksen alussa itse kokemaan innovointitoimintaa käytännössä. Toisessa osassa keskitytään Lapset innovaattoreina –toiminnan havainnoinnissa esiin tulleisiin näkökulmiin aikuisen ja lapsen välisestä vuorovaikutussuhteesta. Tässä koulutuksen osassa tuodaan erityisesti esiin muun muassa dialoginen toimintatapa niin teoriassa kuin erilaisten dialogisuutta vahvistavien harjoitteiden kautta.

Toisessa osassa myös käsitellään havainnoinnin merkitystä aikuisen omassa toiminnassa. Erityisesti havainnoinnin toivotaan muuttamaan aikuisen toimintaa lasten kuulemisen ja lasten asiantuntijuuden vahvistamiseksi. Keskeistä on, että kasvatuksen ammattilainen saa riittävän asiantuntijatiedon oman toimintansa tueksi.

Kolmannessa osassa aikuiselle tarjotaan konkreettinen malli lasten kanssa toteutettavasta toiminnasta. Toivottavaa on, että koulutukseen osallistujat saavat itselleen valmiin, erilaisiin toimintaympäristöihin muunneltavan mallin siitä, miten

lasten innovointiryhmiä voidaan perustaa ja miten aikuinen voi niiden toimintaa ohjata.

Lasten kanssa toteutettava toiminta

Lapset innovaattoreina –kehittämishankkeessa syntyi runko toiminnasta, jonka avulla lapset itse voivat olla kehittämässä omia kuulemisen muotojaan. Tämä lasten kanssa toteutettava toiminta on aikuisille suunnatun koulutuksen kolmas osa.

Kuvio 6. Lasten toiminta Lapset innovaattoreina hankkeessa.

Lapset innovaattoreina –työskentelymalli (kuvio 6.) ja (liite 5.) lasten kanssa koostuu kolmesta osiosta. Ensimmäisessä osassa toteutetaan ryhmäyttäminen, joka osoittautui pilotoinneissa erittäin tärkeäksi. Ryhmäyttämisharjoitteina voidaan käyttää melkein mitä tahansa erilaisia ryhmäyttämisharjoitteita. Keskeisenä tavoitteena on rohkaista jokaista yksilöä oman mielipiteen ilmaisuun ja vahvistaa ryhmän keskinäistä vuorovaikutusta. Hankkeen pilotointi osoitti, että tälle ryhmäyttämiselle tulee antaa riittävästi aikaa. Vain ajan kanssa lapset uskaltavat heittäytymään innovaattoritoimintaan.

Toisessa osassa keskiössä on aikuisen rooli lasten luovuusprosessissa. Aikuisen ensisijainen tehtävä on käsitellä lasten työstämät asiat lapsille ymmärrettäväksi kokonaisuuksiksi. Tämä on hyvin tärkeä vaihe silloin, kun keskitytään lapsivaikutusten arvioinnissa toteutettuun lasten mielipiteen kartoittamiseen. On keskeistä kartoittaa etukäteen, mihin asioihin ja teemoihin lasten mielipiteitä

halutaan ja miten tietoa tullaan käyttämään. Tämän jälkeen aikuinen hyödyntää luovuuksiprosessia aineiston etukäteistyössä.

Vasta ryhmäytämisen ja asioiden sisäistämisen jälkeen lasten kanssa päästään vaiheeseen kolme, jossa uusia kuulemisen malleja innovoidaan. Tälle vaiheelle keskeistä on riittävän ajan antaminen. Aikuisen tukea tarvitaan joiltain osin ohjaamaan työskentelyä ja keskustelua. Tärkeää on kuitenkin, että vastuu toiminnasta on lapsilla itsellään. Parhaimpaan lopputulokseen päästään, kun aikuinen selkeästi asettuu havainnoijan rooliin.

7.6 Hankkeen arviointia

Hankkeen arviointia PTK:n näkökulmasta

Lapset innovaattoreina -pilotoinnin sisältöä arvioitiin joulukuussa 2014 järjestetyssä PTK:n kouluttajien palaverissa. Arvioinnissa kysyttiin kolmea asiaa (liite 8.) :

- Palveleeko Lapset innovaattoreina työelämälähtöinen kehittämistyö mielestäsi PTK:n tämänhetkistä tarvetta? Jos, niin miten?
- Onko sisällössä mielestäsi jotakin kehittävää? Jos on, miksi ja miten kehittäisit?
- Muuta palautetta.

Palaveriin osallistui yhteensä 7 henkilöä, joista kolme vastasi kirjallisesti hankkeen arviointiin.

Kysyttäessä palveleeko Lapset innovaattoreina -kehittämistyö PTK:n tarvetta, vastaajat totesivat yksimielisesti, että palvelee. Syyt siihen olivat pääsääntöisesti hankkeen lähtökohdat. Vastaajien mielestä Lapset innovaattoreina keskittyi järjestössä ajankohtaiseen lapsen mielipiteen huomioonottamiseen, joka on ollut keskeisessä kehittämistyössä PTK:ssa jo pidempään. Sen positiivisena puolena nähtiin suora linkittyminen evankelis-luterilaisen kirkossa vuoden 2015 alussa lainvoiman saaneeseen YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen lapsen etua edistävään lapsivaikutusten arvioinnin edistämiseen.

Lapset innovaattoreina -kehittämishankkeen katsottiin lähtevän luomaan toimintametodia, joka täydentää tärkeällä tavalla sitä välineistöä, jota PTK voi koulutusorganisaationa tarjota seurakunnille niiden kehittämisessä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaiseksi lapsiystävälliseksi toimijaksi. Hyväksi nähtiin myös Lapset innovaattoreina -idean niin sanotut peruselementit eli lasten oman luovuuden ja omaehtoisen vaikuttamiseen osallistumisen merkitys ja taitava hyödyntäminen.

Kysyttäessä hankkeen sisällöstä kouluttajat arvioivat Lapset innovaattoreina olevan kehittämistyötä, joka myös itsessään on päättymätöntä ja kehittyvää. PTK:n koulutuksissa Lapset innovaattoreina omaa kaksi avointa kehityssuuntaa. Yhtäältä sillä on mahdollisuus kehittyä teoreettis-sisällöllisesti erityisesti tuottaen ja kooten lisää kohdennettua informaatiota lasten luovuustoiminnasta ja sen tulkinnasta kuulemismenetelmien osana. Toinen kehityssuunta on käytännöllisempi. Lapset innovaattoreina -metodi voi synnyttää käytännöllisiä rakenteita seurakuntien päätöksenteon ja seurakuntien toiminnan kehittämisen avuksi.

Haasteellisena pidettiin hankkeen mallia, jossa määriteltiin aikuisten roolia ja tapojen kehittämistä. Yksittäisenä esimerkkinä nostettiin esiin muassa aikuisen luoma tila "*hulluttelulle ja kaaokselle*". Miten se tulisi ymmärtää, jotta sillä oikeasti ja konkreettisesti voidaan luoda ja lisätä lasten ja aikuisten vuorovaikutusta ja lasten kuulemista edistäviä toimintamalleja? PTK:ssa korostettiin, miten jatkossa olisi pystyttävä selkeästi ja yksinkertaisella tavalla sanoittamaan, mitä Lapset innovaattoreina -toimintamallilla tarkoitetaan ja mihin sitä voi käyttää ja mihin ei. Kokeilutyöskentelyn koululaisten kanssa koettiin antaneen kehittämistyölle arvokasta tietoa. Harmillisena pidettiin sitä, ettei kehittämistyöhön mukaan ollut saatu yhtään seurakuntatoimijaa.

Ohjausryhmän arvioinnin tuloksia

Hankkeen ohjausryhmän toteuttamaan arviointiin osallistui vain kolme ryhmän jäsentä. Pitkien matkojen ja kiireisten aikataulujen vuoksi arviointi päätettiin kuitenkin toteuttaa pienelläkin kokoonpanolla.

Ohjausryhmän toteuttamassa arvioinnissa korostui, että Lapset innovaattoreina -koulutusmalli ja lasten kanssa toteuttava toiminta on vielä kesken. Kasvatuksen ammattilaiselle tulee jatkossa pystyä luomaan hyvin käytännönläheinen kuva siitä, mistä Lapset innovaattoreina -toiminnassa on kyse. Kokonaisuutena toiminta tuo esiin monia hyviä asioita. Tällaisia ovat muun muassa lasten rooli silloin, kun kyseessä on heitä itseään koskevat asiat, aikuisten ja lasten vuorovaikutus ja aikuisten ja lasten keskinäinen luottamus. Toimintamalli korostaa lapsille ominaisia tapoja toimia kuten leikki. Lapset innovaattoreina -toiminnan ytimenä korostui lapsen edun ajattelu, lasten mahdollisuus vaikuttaa myös aikuisten tapaan toimia ja lapsen oikeuksien toteuttaminen käytännössä.

Lapset innovaattoreina -nimeä tulee vielä miettiä. Esimerkkeiksi vaihtoehtoisista nimistä olivat lapset kasvattajina, lapset kouluttajina ja lapset opettajina.

7.7 Hankkeen levittäminen

Hankkeen levittämiseksi haettiin Opetus- ja kulttuuriministeriöltä rahoitusta joulukuussa 2014 (liite 4.). Levittämisessä tultaisiin saattamaan loppuun Lapset innovaattoreina -kehittämishankkeessa käynnistynyt suunnittelutyö. Kasvatuksen ammattilaisille valmistetaan koulutus, josta hankkeen aikana voitiin valmistaa runko (liite 6.). Hankesuunnitelma pyrittiin kytkemään kansalliseen Lasten ja nuorten kehittämisohjelmaan (2012, 13-29), jossa hanke voisi erityisesti toteuttaa lapsi- ja nuorisopolitiikan strategisia tavoitteita. Tavoitteista keskeisempiä ovat lasten ja nuorten mahdollisuus kasvaa aktiivisiksi ja yhteisvastuuta kantaviksi kansalaisiksi, lasten ja nuorten mahdollisuus osallistua kulttuuri- ja liikunta- ja vapaa-ajantoimintaan sekä lasten, nuorten ja perheiden asioiden hoitaminen osaavasti ja hyvässä yhteistyössä.

Hankkeen jatkon yhteistyötoimijoiksi PTK sai Lastensuojelun Keskusliiton, Mannerheimin Lastensuojeluliiton, Seurakuntien Lapsityön Keskuksen ja Opinkirjon. Toteutuessaan Lapset innovaattoreina -jatkotoiminta tavoittaa arviolta 2500 kasvatuksen ammattilaista ja 600 lapsivaikutusten arvioinnista kiinnostunutta aikuista. Suoraan lasten ja nuorten toimintaan odotetaan osallistuvan

noin 700 tyttöä ja poikaa. Tavoitteena on, että myöhemmin toteuttaviin Lapset innovaattoreina -koulutuksiin osallistuneista aikuisista vähintään 60% toteuttaa konkreettisesti hankkeen tarjoamia malleja omassa toimintaympäristössään lasten ja nuorten kanssa.

Riippumatta hankkeen rahoituksesta tulee Lapset innovaattoreina –toimintamalli nivoutumaan osaksi PTK:n koulutusvalikoimaa. Sellaisena sitä on jo markkinoitu Kirkon kasvatuksen ammattilaisille (liite 9.) Kirkon kasvatuksen päivillä tammikuussa 2015. Lisäksi on sovittu pidettäväksi yksi avoin koulutus kirkon työntekijöille (liite 10.) syksyllä 2015.

8 LASTEN PILOTOINTIEN TULOKSET

Lapset innovaattoreina -kehittämishankkeessa keskeisintä olivat lasten itsensä kanssa toteutetut pilotoinnit. Ne toivat esiin sen, mitkä asiat jatkossakin Lapset innovaattoreina -toiminnassa tulevat olemaan tärkeitä ja mitkä asiat korostuivat aikuisille suunnatun koulutusmallin pohjan luomisessa.

Pilotoinneissa lapset pystyivät itse luomaan toteuttamiskelpoisia ja luovalla tavalla uusia kuulemisen malleja. Esimerkkejä tällaisista olivat aikuisen ja lapsen välinen kuulemisvihko, isommat lapset pienten tukena –verkosto, jossa lapset jakavat tietoa keskenään ja opettajan ja oppilaiden koulupäivän päätteeksi toteutettava kuule minua –vartti. Nämä mallit luotiin prosessissa, joka koostui lasten ryhmäytymisestä, asioiden pilkkomisesta lapselle ymmärrettävälle tasolle sekä vapaasta lasten innovoinnista, jossa lapsille korostettiin lasten ja aikuisen välisen yhteistyön kehittämistä.

Pilotoinnit osoittivat, että lapsen kuulemisessa on keskeistä aikuisten sitoutuminen muutokseen ja toiminnan kehittämiseen lasten ideoimaan suuntaan. Mielienkiintoista ja samalla aikuisille haastavinta oli luovuuden ja innovoinnin toteuttamisessa olennaisen kaaoksen hyväksyminen ja sietäminen. Tätä kaaoksen hyväksymistä helpotti pilotoinnin suunnittelussa jo synnytetty ajatus siitä, ettei tärkeintä ei ole saavutettu lopputulos vaan yhteinen pyrkimys ja vahva lasten ja aikuisten yhteistyö.

Pilotoinnissa havaittiin, että innovatiivisuutta sekä aikuisten ja lasten vuorovaikutusta vahvistavan toimintaympäristön luominen vaikutti merkittävästi siihen, että lapset pystyivät luomaan ja kehittämään aivan uudenlaisia kuulemisen malleja. Aikuisen työskentelyyn liittyi vahvasti dialogin sisäistäminen ja sen käytännön toteuttaminen. Pilotoinneissa toteutui myös aikuisten oman toiminnan tutkiminen. Lasten ja aikuisten vuorovaikutussuhteessa aikuinen kiinnitti huomioita omaan rooliin sekä siihen, miten toteuttaa omaa kuunteluaan, kiinnostustaan toisesta ja miten kykenee viivyttämään omien ajatustensa ilmaisua.

Lapset innovaattoreina -pilotoinneissa käytetyt harjoitteet eivät olleet uusia keksintöjä. Pilotointi osoitti, että niin sanotuiksi innovointitekniikoiksi voidaan lasten kanssa hyödyntää jo olemassa olevia lasten osallisuusharjoitteita. Lasten itsensä pilotoinneista antama palautekin kertoi, että eniten lapset pitivät juuri työskentelyssä käytetyistä metodeista. Lasten palaute kokonaisuudessaan oli hyvin positiivista ja korosti, miten tärkeää lapselle itselleen oli se, että heiltä kysyttiin erilaisia asioita ja heidän mielipiteitään pidettiin arvokkaina.

Pilotointi vahvisti, että kymmenenvuotiaat ovat toimiva kohderyhmä Lapset innovaattoreina -toimintamuodolle. Kymmenenvuotiaat kykenevät jo käsittelemään asioita melko laajasti myös oman elinpiirinsä ulkopuolelta. He pystyvät ottamaan itsenäistä vastuuta ryhmän kokonaistyöskentelystä ja yksittäisistä ryhmän jäsenistä. Pilotoinnissa mukanaolleissa ryhmissä oli eroja, ja varsinkin sukupuolien väliset erot korostuivat. Pilotoinnissa mukana olleet tytöt pystyivät laajentamaan ajatteluaan poikia helpommin. Ajatusten laajentamisessa tarvittiin kuitenkin aikuisen ohjaamista ja miksi-sana osoittautuikin työskentelyssä varsin toimivaksi kysymyssanaksi.

Lapsen toiminnan pilotoinnin havainnoinnit myös vahvistavat laajasti tunnettujen kasvatustieteellisten teorioiden ymmärrystä lapsilähtöisyydestä ja konstruktivisesta oppimisesta. Aikuisen rooli toiminnan mahdollistajana korostui. Aikuisen siirtyminen järjestäjän, ohjaajan ja päätöksentekijän roolista toiminnan havainnoijan rooliin antaa tilaa lasten luovuudelle ja innovatiivisuudelle. Asettuessaan ohjaajasta havainnoijaksi aikuinen joutui tarkastelemaan myös omaa toimintaansa uudelleen, samalla kun antoi tilaa lasten omille ajatuksille ja toiminnalle. Pilotoinneissa korostui myös ajan merkitys. Luovuustyöskentelyissä vaadittiin aikaa niin ryhmän sisäiselle toiminnalle kuin vaativien asioiden sisäistämiseen.

9 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tämän kehittämishankkeen tavoitteena oli lähteä kehittämään kasvatuksen ammattilaisille suunnattua mallia lasten oman luovuuden hyödyntämiseksi edistämään lasten kuulemistä. Pyrkimyksenä on vahvistaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaista lapsiystävällistä toimintakulttuuria Suomessa.

Lapset innovaattoreina kehittämishankkeen kivijalan muodosti vahva YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta kumpuava lapsen edun ajattelu. Uskomukseni on, että Lapset innovaattoreina tulee antamaan kirkon kasvatuksen ammattilaisille hyvin konkreettisen työvälineen. Sen kautta voidaan toteuttaa konkreettisesti lasten etua ja tuoda esiin Aulan (2011) kuvaaman lapsen parhaan. Perusteena väittämälleni on Nyholmin (2006) ja Aulan (2011) käsitys siitä, miten lapsen etua voidaan määritellä. Lapsen edun lähtökohta on siinä mitä lapset itse kokevat tärkeänä. On merkittävää todeta, että tällaisia malleja tullaan luomaan paljon lisää, kun kasvatuksen ammattilaiset osallistuvat Lapset innovaattoreina -koulutukseen ja vievät lasten luovuutta ja innovointia kehittäviä toimintamalleja omiin toimintaympäristöihinsä. Lasten itsensä kehittämät menetelmät antavat heille mahdollisuuden vaikuttaa vaikeissakin asioissa, kuten evankelis-luterilaisen kirkon lapsivaikutusten arvioinnissa on monesti kyse.

Lapsivaikutusten arvioinnin käynnistyminen evankelis-luterilaisessa kirkossa tarkoittaa, että lasten ja nuorten asiantuntijatietoa tarvitaan lapsivaikutusten ennakkoarvioinnin toteuttamisessa. On selvää, että evankelis-luterilaisen kirkon piirissä toimivat aikuiset tekevät jatkuvasti erilaisia päätöksiä, jotka koskettavat jollakin tavoin lasten elämää. Näin heidän tulee myös aktiivisesti arvioida mikä oikeastaan on lapsen paras. Tällaisia päätettäviä asioita saattavat olla esimerkiksi Kirkkohallituksen (2015) kuvaamat lapsen elämään liittyvät: ihmissuhteet, asuminen, terveys, liikkuminen, osallisuus ja osallistuminen. Näissä kysymyksissä aikuisen tulee ymmärtää, että lapset itse ovat parhaita kokemusasiantuntijoita. Näin heidän tulee itse saada kertoa omia ajatuksiaan ja näkemyksiään.

Lapset innovaattoreina -toiminta on tuo vahvasti Niskalan ja Salilahden (i.a) kuvaaman kokemusasiantuntijuuden sisällön; aikuisten asenteisiin vaikuttamisen.

Lapsiryhmässä toteutetut pilotoinnit olivat kehittämishankeprosessin keskeisin osa. Niistä saatiin kerättyä juuri sellaista materiaalia, joka jatkossa palvelee kasvatuksen ammattilaisille suunnatun koulutuksen viimeistelyä. Pilotoinneissa toteutettu käytännön toiminta luovuusprosessissa ja yhteisessä innovoinnissa purkaa jo Freiren (2005) kuvaaman tallettavan kasvatuksen ja lapsen ja aikuisen välisen valtasuhteen. Toiminta painottaa dialogisena vuorovaikutussuhteenä Isaacin (2001) kuvaamaa yhdessä ajattelemista, jossa yksilöt vahvistavat toinen toistensa tapaa toimia. Pilotointien toiminta perustui vahvasti yhteistointimuodolle, jossa korostuvat Siltalan (2010, 30) kuvaamat vahva osallistuminen ja jokaisen oman identiteetin rakentuminen sekä kehittäminen. Laajemmalti toiminta kontekstoitui yhteisön sosiaalisen rakenteen vahvistamiseen.

Lasten kanssa toteutetuissa pilotoinneissa hyödynnettiin eri kirjallisuudessa kuvattuja malleja luovuusprosesseista ja innovoinnista. Keskeisenä lähtökohtana oli toteuttaa Solatien ja Mäkisen (2013) mallia, jossa pyrittiin varmistamaan mahdollisimman toimiva lopputulos ja tarkastelemaan asioita laajasti eri näkökulmista. Käytännössä toiminta kuitenkin muodosti prosessin, joka ei sellaisenaan toteuttanut perinteisiä muun muassa Poutasen (2013) kuvaamia luovuusprosessin vaiheita. Lopputulokseksi muodostui kokonaisuus, jossa yhdisteltiin eri malleista kopioituja osia. Lopullisessa lasten toiminnan mallissa prosessin osat määriteltiin yksinkertaisesti; ryhmäyttämiseksi, käsiteltävien asioiden sisäistämiseksi ja innovointiharjoitteiden toteuttamiseksi.

Pilotoinnin yhdeksi haasteeksi osoittautui niissä toteutettu havainnointi. Kuten Räsänenkin (i.a) toteaa havainnoinnin suurin haaste on miten siitä saatuja tuloksia pystytään kääntämään tieteellisesti hyödylliseksi informaatioksi. Tästä syystä on peräti mahdotonta analysoida kuinka paljon itse tilanne, vaikkapa lasten jokapäiväinen elämä vaikuttavat tässä kehittämishankkeessa havainnoinnista saatuihin tuloksiin. Havainnoinnissa oli erittäin hankala ottaa neutraalia näkökantaa erilaisiin pilotoinnin tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeää on kuitenkin vahvistaa, että havainnointi antoi hankkeessa aivan uuden näkökulman pohtia

aikuisen roolia omassa toiminnassaan lasten kanssa. Havainnointi pakotti aikuisen siirtymään sivuun perinteisestä lasten ohjaamisesta. Näin annetaan paremmin tilaa Viljanmaankin (2013) esiin tuomaan aikuisen toimintatapojen analysointiin. Tällä tarkoitetaan aikuisen tapoja kuunnella lapsia, tapoja tuomita uusia asioita ja keinoja muuttaa omaa käytöstään näiden asioiden kehittämiseksi.

Lasten kuulemisen ja mielipiteen huomioimisen muodot saattavat tällä hetkellä olla aikuisten luomia ja kopioivat näin aikuisten tapaa toimia. Tästä ovat esimerkkeinä erilaiset valtuustot ja parlamentit, jossa toiminta pitkälti pohjautuu aikuisten luomalle kokousmuotoiselle toiminnalle. Lapset innovaattoreina kehittää käytännön konkreettisia kuulemismenetelmiä, joita toteutetaan aikuisten ja lasten dynaamisessa dialogissa. Helposti ajatellaan, että luovuus on vain joidenkin etuoikeus. Se on kuitenkin jokaisessa ihmisessä oleva piirre. Lasten luovuuden esiin tuleminen voi edellyttää sen rohkeaa ruokkimista aikuisten taholta.

Hanke prosessina oli mielestäni tasapainoinen kokonaisuus. Perustelut hankkeelle oli luotu jo ennen sen alkua. Suunnitteluvaihe osoittautui kuitenkin melko haastavaksi, koska ei ollut selkeää yhteistä näkemystä siitä mihin suuntaan ja keiden kanssa hanketta tulisi viedä. Innovointi ja luovuusprosessit olivat hankkeen toimijoille uusia ja niiden nivominen kuulemisen vahvistamiseen oli yllättävän haastavaa. Suunnitteluvaiheessa erityisen mielenkiintoista oli asiantuntijatiedon kerääminen. Siitä saatiin sekä hankkeelle että hankkeen toimijoille uutta pääomaa ja kontakteja. Niistä saatu tieto muodostaa hankkeen yhteenvedon kannalta kolme olennaista kärkeä. Nämä ovat 1. Pruukin (2014) kuvaama dialogin merkitys. Mitä aikuiselle lasten kanssa toteutetussa toiminnassa tarkoittaa ennen kaikkea oleminen ja miten aikuinen jatkuvasti kehittää niitä välineitä, joilla hän kuulee lapsia? 2. Linnossuon (2014) esiin nostama näkemys kaaoksen hyväksymisestä. Miten aikuiset omassa toiminnassaan antavat tilaa ja hyväksyvät innovoinnissa esiin tulevan epäselvyyden toiminnan etenemisestä. 3. Tuomisen (2014) mukainen huolehtiminen siitä, että lasten itsensä luomat kuulemisen mallit otetaan aikuisten toimesta todesta ja niitä lähdetään ottamaan käyttöön ja kehittämään edelleen.

Kehittämishankkeen rakenne prosessina oli mielestäni tasapainoinen. Haasteen hankkeelle asetti Opetus- ja kulttuuriministeriölle laadittu hankesuunnitelma Lapset innovaattoreina -toiminnan rahoittamiseksi jatkossa. Suunnitelmaa piti laatia valmiiksi, vaikka hankkeen pilotoinnit olivat vielä kesken eikä hanketta ollut yhdessä eri toimijoiden kesken vielä arvioitu.

Hankkeen ohjausryhmä toimi mielestäni hyvin. Siinä mukanaolevat tahot olivat riittävän sitoutuneita. On kuitenkin ymmärrettävää, että sitoutumista estää se, ettei ole varmuutta miten hanke tulee jatkossa etenemään. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituspäätökset annetaan huhtikuun 2015 aikana. Toisaalta on kuitenkin todennäköistä, että PTK – poikien ja tyttöjen keskus ry valmistaa Lapset innovaattoreina toimintamallista itselleen uuden koulutuksen, joka on suunnattu erityisesti evankelis-luterilaisen kirkon kasvatuksen ammattilaille.

Opiskelijana olen kokenut tämän opinnäytetyöprosessin kiinnostavana. Työ on lisännyt kykyäni toteuttaa jatkuvaa reflektointia ja hallita kriittistä havainnointia. Se on myös antanut mahdollisuuksia analysoida yhteiskunnallisia muutoksia, jotka kytkeytyvät erityisesti lasten hyvinvointiin sekä ennakoida niiden mahdollisia vaikutuksia. Kehittämishankkeen kautta olen pystynyt lisäämään osaamistani kehittämistoiminnan menetelmien käytössä. Hanke on myös vahvistanut käytäntötutkimuksen hyödyntämistä omassa työssäni kirkon kasvatuksen kouluttajana.

Tämä kehittämishanke oli kokonaisuutena mielestäni onnistunut. Jo lasten hyvinvointia edistävän PTK – poikien ja tyttöjen keskus ry:n uskottavuudenkin kannalta oli erittäin tärkeää, että järjestön toteuttaman lapsen kuulemista edistävän koulutuksen luomisessa on keskeisesti hyödynnetty lasten omaa kokemusasiatuntijatietoa. Jatkoitoimenpiteenä toivon, että Lapset innovaattoreina -koulutus kasvatuksen ammattilaisille valmistuu ja kehittämistyössä voidaan aktiivisesti hyödyntää tämän kehittämishankkeen tuloksia.

On selvää, että lapset tulevat kohtaamaan tulevaisuudessa haasteita, joihin kukaan meistä tämänhetkisistä aikuisista ei osaa varautua. Lapset innovaattoreina

on toimintatapa, joka valmistaa lapsia myös tähän tulevaisuuteen. Se rohkaisee yksilöitä ja ryhmiä uudenaikaiseen ja rohkeaan ajatteluun ja toimintaan.

LÄHTEET

Aula, M. 2011. Lapsen paras aikuisen velvollisuutena Teoksesta Nurmi, S. & Rantala, K. 2011 (toim.). Näyn ja kuulun - lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: Lasten Keskus. 24-38.

Cooper, M.; Chak, A.; Cornish, F. & Gillipie, A. 2013. Dialogue: Bridging Personal, Community and Social Transformation. Journal of Humansitic Psychology. Saatavissa myös: jhp.sagepub.com.

Dunderfelt 1991. Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. Helsinki: WSOY.

Flowers, N.; Brederode-Santos, M.; Claeys, J.; Fazah, R.; Schneider, A. & Szelényi, Z. 2007. Compasito - Lasten ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja. (Suomennettu 2011). Helsinki: Lasten Keskus OY.

Fredriksson, P. i.a. Lapsivaikutusten arviointi Oulussa. Viitattu 10.2.2015. <http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/tuke/arviointi-laatu/ennarv/tietoiskut/Documents/Pekka%20Fredriksson.pdf>.

Freire, P. 2005. Sorrettujen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.

Hautala, J. i.a Innovaatiot ja luovuus. Viitattu 22.1.2015. http://www.slideshare.net/Joni_H/luovuus-ja-innovaatiot.

Heinonen, H. 2014. Mitä lapsen etu tarkoittaa? Lastensuojelun Keskusliiton blogi. Viitattu 10.2.2015. <http://blogi.lskl.fi/2014/01/15/mita-lapsen-etu-tarkoittaa/>

Heinämäki, L. & Kauppinen, T. 2010. Lapsivaikutusten arviointi kuntapäätöksissä. Työväline kunnille lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseen sekä palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi

Honkasaari, T. & Ikonen, M. 2003. Haastattelu. Teoksessa Tanskanen, M. (toim.) Johdattelua tutkimusmenetelmiin. Metodologia ja tutkimus maantieteessä: seminaari 2002. Joensuu: Joensuu yliopisto. 18-24.

Hotari, K-E. 2007. Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hübner, D. 2009. Luovuudesta ja innovoinnista vauhtia alueiden kilpailukykyyn. Alueet talouden muutosten edistäjinä konferenssi. Bryssel: Euroopan unioni. Saatavissa myös http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag29/mag29_fi.pdf.

Ihmisoikeudet.net. 2013. Ihmisoikeudet.net -nettisivusto on Amnestyn Suomen osaston, Ihmisoikeusliiton, Suomen YK-liiton ja Maailma.netin yhteistyöhanke. Viitattu 25.3.2015. <http://www.ihmisoikeudet.net>.

Ihmisoikeuskeskus 2014. Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus Suomessa. Selvitys ihmisoikeuskasvatuksesta ja -koulutuksesta Suomessa. Helsinki: Ihmisoikeuskeskus. Saatavissa myös <http://www.ihmisoikeuskeskus.fi/mita-teemme/ihmisoikeuskasvatus-ja-koulutus/>

livonen, E. 2013. YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja lapsivaikutusten arvioinnin kirjaaminen kirkkolakiin. Taustamateriaali kirkolliskokouksen lakivaliokunnalle. Viitattu 16.5.2015. Tuloste tekijän hallussa.

Isaacs, W. 2001. Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino OY.

Juhila, K. 2006. Sosiaalityön tekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Jussila, J. 2012. Innovointi. Tampereen teknillinen yliopiston luentomateriaali. Viitattu 22.1.2015. http://www.slideshare.net/jjussila/tijop2-2012-innovointi?qid=8d4807b4-cf80-4304-9f42-666fadfff582&v=default&b=&from_search=5

Kaila, M. & Mäntyranta, T. 2008. Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Duodecim. Viitattu 17.3.2015. <http://www.ebm-guidelines.com/xmedia/duo/duo97349.pdf>.

Kauppinen, T. 1997. Ihmisosaaja onnistuu. Tie ihmistuntemukseen ja sosiaaliseen älykkyyteen. Helsinki: Otavan kirjapaino.

Kauppinen, T. 2011. Kuntien tulevaisuus haltuun. Ennakoarvioinnin soveltamiseen vaikuttavat tekijät lautakuntapäätöksissä. THL:n tutkimuksia 67/2011. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Kirkkohallitus 2013. Tytöt ja pojat seurakuntalaisina –kehittämisasiakirja. Helsinki: Kirkkohallitus

Kirkkohallitus 2015. Lapsivaikutusten arviointi ohjeistus. Helsinki: Kirkkohallitus. Saatavissa myös [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/89A630F75C56617FC2257C5A00489E6D/\\$FILE/LAVA_ohjeistus_2015_www.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/89A630F75C56617FC2257C5A00489E6D/$FILE/LAVA_ohjeistus_2015_www.pdf).

Kirkolliskokous 2009a. Lapsen oikeudet ja lapsivaikutusten arviointi kirkossamme. Edustaja-aloite 5/2009. Asianumero 2009-00269. Viitattu 14.3.2015. <http://kappeli2.evl.fi/kkweb.nsf/8055b7c73c38f56dc22571540045bfe2/a64d5d4e254f6866c2257592002a52ee?OpenDocument>

Kirkolliskokous 2009b. Yleisvaliokunnan mietintö 11/2009 edustaja-aloitteesta 5/2009, joka koskee lapsen oikeuksia ja lapsivaikutusten arviointia kirkossamme. Viitattu 14.3.2015. <http://kappeli2.evl.fi/kkweb.nsf/c7f32a5129224528c2256dba002d78f0/5bd96152edaf1de5c2257663003d69c8?OpenDocument>

Kirkolliskokous 2012. Lapsivaikutusten arviointia sekä lasten kuulemista koskevien säännösten lisääminen kirkkolain 25 lukuun. Viitattu 14.3.2015. <http://kappeli2.evl.fi/kkweb.nsf/8055b7c73c38f56dc22571540045bfe2/5482dbdd0264fbe0c2257aa004ac597?OpenDocument>

Kirkolliskokous 2014. Lapsivaikutusten arviointia koskevan säännöksen lisääminen kirkkojärjestyksen 23 lukuun, lakivaliokunnan mietintö 2/2014 kirkkohallituksen esityksestä 2/2014 - Toinen käsittely. Viitattu 14.3.2015. <http://kappeli2.evl.fi/kkweb.nsf/asiatasnro/1CE024FF14E33900C2257CD3002D678A?OpenDocument>

Laitinen H. 1998. Havainnointitutkimuksen perinteiset koulukunnat. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 56. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Lapsiasiavaltuutettu 2011. Lasten ja nuorten kokemustieto hyötykäyttöön kunnissa. Viitattu 10.2.2015. http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=2835211&name=DLFE-16247.pdf.

Lapsiasiavaltuutettu 2013a. Lapsiasiavaltuutettu kirje ihmisoikeuskasvatustoimijoille. Viitattu 10.2.2015. Kirje tekijän hallussa.

Lapsiasiavaltuutettu 2013b. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2013. Lapsen oikeuksien toteutuminen kansalaisyhteydenottojen valossa. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.

Lyle, S. 2008. Dialogic Teaching: Discussing Theoretical Contexts and Reviewing Evidence from Classroom Practice. School of Education. Wales: Swansea Institute of Higher Education.

Mannerheimin lastensuojeluliitto 2014. MLL:n suunta 2024. Viitattu 23.3.2015. http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/cf56b82b1e8257cb55b28505fb4ad426/1427126803/application/pdf/22407197/MLLn_Suunta2024.pdf.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a. Viitattu 23.1.2015. www.mll.fi.

Mattila, K-P. 2008. Arvostava kohtaaminen arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mäkelä, J. i.a. Pedagoginen sensitiivisyys. Luentomateriaali. Viitattu 23.3.2015. http://www.talentia.fi/files/3127/Pedagoginen_sensitiivisyys_Jukka_Makela.pdf

Mönkkönen, K. 2012. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Sosiaalitieteiden laitos. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Niskala, A. & Savilahti, T. i.a. Kokemusasiantuntijuus. kehittäjäasiakas-, kokemuskouluttaja- ja vertaistukitoiminnassa. Viitattu 11.2.2015. http://www.sosiaalikallega.fi/kansalaistoiminta/kehittajaasiakastoiminnan-materiaalit/opas_kehittajaasiakastoiminta.

Nurmi, S. & Rantala, K. 2014. Lapset innovaattoreina Opetus- ja kulttuuriministeriölle suunnatun hankehakemuksen suunnitelma. Viitattu 15.3.2015. Tuloste tekijän hallussa.

Nyholm, M-L. 2006. Lapsen edun käsite huostaanotossa - näkökulmia ja tulkintoja. Sosiaalipoliittikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön laudatur-tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Näyn ja Kuulun –hanke 2011. Hankeen loppuraportti. Viitattu 23.3.2015. Tuloste tekijän hallussa.

Ojanen, V. 2014. Aivoravistelu. Opas ja harjoituksia aivojen käyttötaitojen kehittämiseen. Helsinki: Books on Demand.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010. Lapsen oikeuksien kansallinen viestintästrategia. Oikeuksista on vähän käyttöä ihmisille, jos he eivät tiedä niistä. Opetusministeriön työryhmän muistioita ja selvityksiä 2010:14. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012-2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:6. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Pajulampi, H. 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum.

Paloniemi, A. 2013. Ihmisoikeuskasvatus - yksi avaintekijä koulutustulosten parantamisessa. Suomen Unicefin nettisivut. Viitattu 26.1.2015. <http://unicef.typepad.com/main/2013/12/ihmisoikeuskasvatus-yksi-avaintekijä-koulutustulosten-parantamisessa-.html>

Paton, L & Munro, G. 2006. Children's Rights Impact Assessments. Scotland's Commissioner for Children and Young people. Edinburgh: SCCYP. Saatavilla myös http://www.sccyp.org.uk/uploaded_docs/children's%20rights%20impact%20assessment.pdf

Pelastakaa Lapset ry 2012. Lapsen ääni – sinulle, joka päätät lasten asioista. Osallisuuden ohjeistus. Viitattu 23.3.2015. <http://pelastakaalapsset-fi>

bin.directo.fi/@Bin/11b27b101bc8cf89fbe3de405d03a999/1427132533/application/pdf/781601/osallisuudenohjeistus.pdf

Penttilä, K. 2014. Ideoi ja onnistu. Tehtäviä ongelmanratkaisutaitojen kehittämiseksi. Jyväskylä: PS-kustannus.

Penttilä, T.; Karisto-Mertanen, L. & Putkonen, A. 2009. Innovaatiopedagogiikka – Viitekehys uutta osaamista luovalle oppimiselle. Teoksesta Kairisto-Mertanen, L.; Kanerva-Lehto, H. & Penttilä, T. (toim.). Kohti innovaatiopedagogiikkaa – uusi lähestymistapa ammattikorkeakoulujen opetukseen ja oppimiseen. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 92. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. 9-24.

Pitkäranta, A. 2010. Laadullisen tutkimuksen tekijälle. Työkirja. Viitattu 24.3.2015.
https://www.samk.fi/download/13153_Laadullisen_tutkimuksen_tyokirja_APitkaranta.pdf

Poutanen, P. 2013. Luovuus ja innovaatiot. Organisaatioviestinnän näkökulmaa etsimässä. Viitattu 22.1.2015. www.slideshare.net

PTK - poikien ja tyttöjen keskus ry 2011. Toiminta- ja talouskertomus 2007-2010. Viitattu 6.4.2015. http://www.ptk.fi/images/stories/hallinto/PTK_Nelivuotiskertomus_2007_2010_.pdf

PTK - poikien ja tyttöjen keskus ry 2012a. Toimintakertomus 2011. Tuloste tekijän hallussa.

PTK - poikien ja tyttöjen keskus ry 2012b. Lapsivaikutusten arviointi. Mistä on kysymys. Viitattu 15.5.2014. Tuloste tekijän hallussa.

PTK - poikien ja tyttöjen keskus ry 2013a. Evankelis-luterilaisen kirkon kasvatuksen toimijoiden ihmisoikeuskasvatus -suunnitelma vuosille 2013-2014. Viitattu 23.3.2015. Tuloste tekijän hallussa.

PTK - poikien ja tyttöjen keskus ry 2013b. Toimintakertomus 2012. Viitattu 6.4.2015.
http://www.ptk.fi/images/stories/hallinto/PTK_Toimintakertomus_2012_nettil.pdf

PTK - poikien ja tyttöjen keskus ry 2014. Toimintakertomus 2013. Viitattu 6.4.2015.
http://www.ptk.fi/images/stories/hallinto/PTK_Toimintakertomus_2013_2Mt.pdf

Rehn, A. 2012. Vaaralliset ideat. Toisenlainen kirja luovuudesta. 3. Painos. Helsinki: Talentum

Renander, B. 2003. Luovan prosessin tunteet. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo

Reunamo, J. 2007. Tasapainoinen varhaiskasvatus. Erilaisia tapoja suhtautua muutokseen. Helsinki: WSOY.

Räsänen, H. i.a. Kvalitatiiviset tutkimusmenetelmät. Viitattu 15.3.2015.
http://www.hamk.fi/verkostot/kudos/menetelmat/Documents/4_Kvalitatiiviset_tutkimusmenetelmät.pdf

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Havainnointi. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Viitattu 23.3.2015. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_4.html

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI –henkilöstölle. Puheenvuoroja 72. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Siltala, R. 2010. Innovatiivisuus ja yhteistoiminnallinen oppiminen liike-elämässä ja opetuksessa. Turun Yliopiston julkaisuja sarja 304. Turku: Turun yliopisto. Saatavissa myös <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/63301/AnnalesC304Siltala.pdf?sequence>

Solatie, J. & Mäkeläinen, M. 2013. Ideasta innovaatioksi. Luovuus hyötykäyttöön. (Toinen painos.) Helsinki: Talentum.

Syrjäläinen, E.; Jyrhämä, R. & Haverinen, L. 2008. Opettajan pedagoginen ajattelu. Viitattu 11.3.2015. <http://www.helsinki.fi/behav/praktikumikasikirja/luku1/sisalto1.htm>

Taatala, V. & Suomala, J. 2008. Innovaattorin työkirja. Helsinki: WSOY.

Taavitsainen, T. 2011. Lasten ja nuorten osallisuus kirkossa. Opinnäytetyö (YAMK). Pieksämäki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino OY.

Tolonen, I. 2014. Luovuus opettajuudessa ja oppimisympäristöissä. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino OY

Tuominen, S. & Koski, T. 2007. Kuinka ideat syntyvät? Luovan ajattelun käsikirja. Helsinki: WSOY

Tyttöjen ja poikien oikeudet kirkossa -hanke 2011. Hankesuunnitelma vuosille 2008 - 2011. Tuloste tekijän hallussa.

Ulkoasianministeriö 2013. Suomen ulkoasianhallinnon ihmisoikeusstrategia. Helsinki: Ulkoasiainministeriö. Saatavissa myös <http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=115729&GUID={DD6BF865-D308-4C5B-B7F7-959D0AD65DD0}>

Vihervaara, E. 2014. Oppivasta yhteisöstä innovaatioyhteisöksi. Turun iltalukio. Viitattu 22.1.2015. www.slideshare.net

Viljamaa, J. 2013. Tue lapsesi lahjakkuutta. Helsinki: WSOY

Lakitekstit

Yleissopimus lasten oikeuksista 1989

Suomen nuorisolaki 2006/72

Suomen perustuslaki 1999/731

Terveystieteiden lakien 2010/1326

Haastattelut

Linnossuo, T. 2014. Asiantuntijahaastattelu 5.6.2014. Turku

Pruuki, L. 2014. Asiantuntijahaastattelu päivämäärä 3.6.2014, Helsinki

Tuominen, S. 2014. Asiantuntijahaastattelu 15.9.2014, Helsinki